

Sanja Vulić
Zagreb

DANAŠNJI MODRUŠKI GOVOR

UDK: 811.163.42'282.2(497.5 Modruš)

Rukopis primljen za tisak 25. 9.2014.

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

U radu se analizira govor sela Modruša na temelju terenskih istraživanja autorice rada, provedenih 1997. i 2013. Analiza je provedena na svim jezičnim razinama. Na osnovi brojnih primjera zaključuje se da modruški govor još uvijek u znatnoj mjeri čuva čakavske značajke na svim jezičnim razinama, osobito na morfološkoj. Navode se inonarječni utjecaji i pokušava odrediti kada su se dogodili.

Ključne riječi: *Modruš, govor, čakavština, inonarječni utjecaji*

UVODNE NAPOMENE

Neupućeni putnik namjernik koji stigne u današnje selo Modruš vjerojatno i ne sluti da je došao u mjesto koje je u srednjem vijeku bilo jedno od najvećih i najnapučenijih hrvatskih gradova, koji je od 1460. bio biskupsko sjedište i ponos knezova Krčkih Frankopana, u čijem je bio posjedu. To srednjovjekovno naselje Modruš bilo je smješteno pod brežuljkom na vrhu kojega je bila utvrda Tržan, koja je grad štitila od neprijateljskih nasrtaja. Zbog toga se u literaturi ponekad spominju “varoš Modruš i grad Modruš ili Tržan” (usp. Tironi 1997: 106). Naime, u središnjoj se Hrvatskoj u srednjem vijeku stari hungarizam *varoš* rabio u značenju ‘naselje koje se razvilo ispod feudalnoga grada’ (Skok 1973: 567), dok se riječ *grad* rabila u značenju ‘utvrđeni grad, grad opasan zidinama (obično je to bio feudalni grad)’. Sudbina Modruša tijekom stoljeća u mnogočem je prisposobiva sudbini hrvatskoga naroda u cjelini. Krbavska bitka, koje je tragični ishod utjecao na cjelokupnu kasniju hrvatsku povijest, utjecala je i na budućnost srednjovjekovnoga Modruša. *Varoš* Modruš opustošen je 1493. Premda nikada nije trajno osvojen, pustošenja Modruša nastavljaaju se u valovima sve do 1527. U međuvremenu je veliki *varoš* polako izumirao. Ipak, sve do

Drugoga svjetskoga rata Modruš je bio općinsko središte. Nakon toga Modruš životari i danas je selo s manje od 170 stanovnika, raspoređenih u pet zaselaka (Gornji Modruš, Donji Modruš, Javorovica, Gašparovići, Jandrići). Šesti zaselak Štimci raseljen je i porušen zbog gradnje autoceste. Zbog raspršenosti po zaselcima sami stanovnici Modruša i susjednih područja za to selo redovito rabe množinsko ime *Mòdruše*, i to u obliku ženskoga roda (G mn. iz *Mòdruš*; A mn. u *Mòdruše*).

U dijalektološkoj je literaturi već više puta istaknuto kako svi govori autohtonoga, tj. starinačkoga stanovništva u središnjoj Hrvatskoj, temeljno pripadaju čakavskomu ikavsko-ekavskomu dijalektu, pa tako i govori ogulinsko-modruškoga kraja, premda su mnogi od njih od 16. stoljeća pa nadalje pretrpjeli različite inonarječne utjecaje. Danas se ti temeljno čakavski govori ogulinsko-modruškoga kraja dijele u dvije skupine, koje u dosadašnjoj literaturi u pravilu nisu lokacijski jasno razgraničene, pa ćemo to ovom prigodom učiniti. U prvoj su oni koji još uvijek rabe upitno-odnosnu zamjenicu *ča*. Govor Modruša, zajedno s okolnim selima Salopeki Modruški, Munjava Modruška, Sabljaki Modruški i Cerovnik, pripada upravo toj skupini u kojoj se čuva zamjenica *ča*. Toj skupini još pripadaju govori ovih mjesta: Oštarije (sa selima Graba, Oštarije Ravnice, Šušnjevo Selo, Lug, Mihaljevići i Skradnik), zatim Kamenica Skradnička, dijelovi mjesta Trojvrh (samo starinačko hrvatsko stanovništvo), dijelovi mjesta Josipdol (starinačko stanovništvo, sa selima Čakovac, Carevo Polje, Munjava i Turkalji), te mjesta Tounj i Kukača. U drugoj su skupini čakavski govori u kojima se rabi upitno-odnosna zamjenica *kaj*. Toj skupini pripadaju govori ovih mjesta: Desmerice, Zagorje Ogulinsko, Ogulinski Hreljin, Sabljaki Ogulinski, Trošmarija, grad Ogulin (starinačko hrvatsko stanovništvo), s okolnim selima (npr. Bošt, Puškarić Selo, Salopek Selo, Turkovići). U dijalektološkoj se literaturi može susresti podatak da govori mjesta zvanih Kunić, Donji Zatezali i Gornji Zatezali temeljno pripadaju čakavskomu ikavsko-ekavskomu dijalektu. Taj su podatak autori dalje preuzimali bez provjere. Međutim, riječ je o mjestima u kojima žive pravoslavni novoštokavci, doseljeni nakon iseljavanja autohtonoga stanovništva.

Opis modruškoga čakavskoga govora u ovom radu temeljnim isključivo na dijalektološkoj građi koju sam prikupila vlastitim terenskim istraživanjima u srpnju 1997. i kolovozu 2013.²

OSNOVNE FONOLOŠKE ZNAČAJKE MODRUŠKOGA GOVORA

Modruški je prozodijski sustav četveronaglasni, s dva silazna naglasaka (dugi i kratki), npr. *kròsna*; *pìsma*, i dva uzlazna (dugoga i kratkoga), npr. *kádi*; *Mòdruše*, a nenaglašene dužine isključivo su zanaglasne, npr. G mn. *člènāk*; iz *Mòdruš*. Taj novoštokavski akcenatski

¹ Josipdolu pripadaju i pravoslavna sela kao npr. Popovići, ali to, naravno, nisu čakavska mjesta, nego u njima žive novoštokavci.

² Za pomoć pri organiziranju terenskog istraživanja 1997. zahvaljujem gdi Nikolini Luketić, a za pomoć pri organiziranju terenskoga istraživanja 2013. g. Zvonku Trdiću, predsjedniku Katedre Čakavskog sabora Modruše. Zahvalna sam i kazivačicama i kazivačima. Prigodom terenskoga istraživanja 1997. to su bili pok. Ivan Stošić (1922.-2012.) i pok. Zora Žanić, a 2013. to su bili Marija Antončić, rođ. Rudančić (rođ. 1933.), Olga Gašparović, rođ. Keser (rođ. 1941.) i Tomislav Stošić (rođ. 1943.).

inventar rezultat je ponajprije utjecaja velikoga broja doseljeničkih novoštokavskih govora u ogulinsko-modruški kraj na govore drastično smanjenoga broja starinačkoga stanovništva, nakon što su krvava turska osvajanja zauvijek izmijenila demografsku, a time i narječnu i dijalekatnu sliku Hrvatske. Svakim novim iseljavanjem starosjedilačkoga stanovništva, kao i svakim novim doseljavanjem novoga stanovništva, čakavske su značajke preostalih starosjedilaca ogulinsko-modruškoga kraja sve više potiskivane. Pomicanjem naglaske prema početku riječi na mjestu nekadašnjega dugosilaznoga naglaske ostala je zanaglasna dužina, npr. *dvòrišće; mèjāš*. Kratkouzlazni naglasak novoštokavskoga tipa u takovim je primjerima rezultat regresivnoga pomaka silaznih naglasaka uz usporednu promjenu intonacije. Istodobno se, međutim, kao i u brojnim drugim čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja, susreću i primjeri s čakavskim regresivnim pomakom silaznoga naglaske, ali bez promjene naglasnoga inventara, pa takvi primjeri imaju stare naglaske na novome mjestu, npr. *bùbrik; kòsac; nèd(i)lja; pòtpauz; Vāzam; žèlezo* itd. Dugouzlazni se naglasak novoštokavskoga tipa realizira u brojnim primjerima na mjestu nekadašnje prednaglasne dužine, nakon regresivnoga pomaka kratkosilaznoga naglaske, npr. *kokošínjac* (G jd. *kokošínjca*). Ima i nemali broj primjera u kojima je dugouzlazni naglasak rezultat regresivnoga pomaka nekadašnjega kratkosilaznoga, npr. *ókno; kádi; govórit*. Nemali je i broj primjera s duljenjem kratkoga samoglasnika pred sonantima, npr. *dím*, ali i obratne pojave, npr. u prilogu *vān* (u stilski neutralnoj uporabi). U primjerima tipa *p̂st* realizira se dugo slogotvorno *r*, što je i inače nerijetka značajka čakavskih ikavsko-ekavskih govora u središnjoj Hrvatskoj.

Poput nekih drugih govora ogulinsko-modruškoga kraja u kojima se rabi zamjenica *ča* (npr. Oštarije, Tounj), u modruškom je govoru također vrlo često naglasak na trećoj mori od kraja riječi, npr. *člènāk* (G jd. *člènka*); *gòlūb; Gùlīn* (G jd. *Gulína*); *lákāt* (G jd. *lákta*); *pétak; pòtpauz; záklon; zùbār; žògar* (starije) i *žògār* (novije); *žèlezo; kánta; kròsna; lípa žènskā; široko*; 1. os. jd. pz. *kújem; zēmēm*; 3. os. mn. pz. *bòlū*; gl. pridj. radni *progovóril*; perfekt *ní dóšāl; dòšāl je* itd., premda su znatna i odstupanja. U realizacijama s pomakom silaznoga naglaske na proklitiku također je često naglasak na trećoj mori u okviru tako nastale naglasne cjeline, npr. *dò doli; dò njega; dò uva; pri meni* i dr. Naglasak je često na trećoj mori i u naglasnim cjelinama s enklitikama, npr. gl. pridj. radni *zél sam*. Primjeri tipa 3. os. jd. pz. *ne vèruje* mogli bi nas navesti na zaključak da je pomak naglaske na proklitiku uvjetovan pravilom treće more. Međutim, taj je pomak općenito nedosljedan, što potvrđuju primjeri tipa *za kùću*, a osobito dvojnosti tipa *od tèga; dò tega* i sl. Možebitno je pravilo također narušeno redukcijom zanaglasnoga samoglasnika /i/ u okviru jedne riječi, npr. *cùr(i)ca; miš(i)na; nèd(i)lja; šarèn(i)ca; diván(i)t*, itd.

Kao u svim govorima čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta, pa tako i u čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja, refleks jata u modruškom govoru uglavnom je u skladu s pravilom Meyera i Jakubinskoga, tj. ekavski se refleks jata ostvaruje ispred fonema /t/, /d/, /n/, /l/, /r/, /z/, /s/, iza kojih slijede /a/, /o/, /u/ ili $\emptyset$, npr. *pésak; vètar; nèvesta; sréda; sténa; fèto; mèsto; sèno; žèlezo*; pridjev *béli*; glagolski pridjev radni *vèčal*; prezentski oblici *vèrujem; ne vèruje*, itd. U ostalim se situacijama ostvaruje ikavski refleks jata, npr. *čòv(i)k* (starije) i *čòv(i)k* (novije); *žlib; svič(i)ca; višal(i)ca; šik(i)ra; vrića* (npr.

dvî-trî vriće); *díte, dica* i *dič(i)ca*; *mliko*; prilog *lipo* (npr. *lipo je bilo*); glagoli *grišit* (prez. *grišim*); *mis(i)t* ‘mijesiti’; mjesni prilog *gõri* ‘gore’, itd. Brojna su dvočlana imena i različite druge sintagme u kojima je refleks jata u skladu s navedenim pravilom, npr. *Bêla nêd(i)lja*; *mîsim têsto*; *õna je ìvik dëlala* i dr. Ikavizmi u infinitivima tipa *ùmrît*, zbog izostanka dočelnoga -i u modruškom govoru, odstupaju od navedenoga pravila. Analogijom prema infinitivnoj realizaciji, rabi se glagolski pridjev radni *ùmrîl, ùmrîla* ‘umro, umrla’, npr. *õn je ùmrîl*; *Mâr(i)ca je ùmrîla*; *nâkon dvâ mîseca je ùmrîla*. Sukladne se realizacije susreću i u ostalim starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja, npr. u govorima Oštarija i Turković Sela.

Sukladno praslavenskomu prezentskomu obliku *šedǫ, u čakavaca su uobičajene realizacije tipa *sest*, npr. u modruškom govoru *sêst*, prez. *sêdêm*, imp. 2. os. jd. *sêdi*. Sukladni se primjeri također mogu naći i u ostalim hrvatskim govorima starinačkoga stanovništva ogulinsko-modruškoga kraja. Kad je riječ o realizacijama koje su se razvile od praslav. *esti, iz modruškoga govora navodimo infinitiv *jist*, prez. 1. os. jd. *jim* ‘jesti, jedem’, 3. os. mn. *jidû* (npr. *gõveda jidû*), perfekt 1. os. mn. *jîli smo*, imenicu *jîlo* ‘jelo’. Međutim, u glagolskom pridjevu radnom svršenoga glagola s prefiksom *za-* javlja se samoglasnik /a/, npr. *zâjâla* ‘pojela’: *Lipo sam mâlo skûvala i zâjâla*.

U modruškom govoru uglavnom izostaje tipično čakavski refleks nekadašnjega prednjega nosnoga samoglasnika /a/ ispred /j/, /č/, /ž/. Kao posljedica postupne štokavizacije govori se *jêzik, žêja* ‘žeđ’, ali ne u potpunosti, pa se npr. govori *jâčmen, -a*. U riječima preuzetim u razmjerno novije vrijeme iz normiranoga jezika, ili od obližnjih novoštokavaca, refleks nazala preuzet je zajedno s riječju, npr. *jêtrva* ‘suprugova brata žena, tj. djeverova žena’. Naime, u modruškom se govoru i u tom značenju tradicionalno rabi riječ *nêvesta*, kao i u značenju ‘bratova žena’.

Refleks je poluglasa samoglasnik /a/ kao u glavnini čakavskih govora. Kao i u većini starinačkih, tj. čakavskih govora ogulinsko-modruškoga kraja, poluglas se u modruškom govoru, u skladu s čakavskim vokalizmom, u tzv. slabom položaju u brojnim primjerima vokalizirao, tj. dao fonem /a/, npr. *malînak* (G jd. *malînka*) ‘mlinac’; *mâša* ‘misa’; *Vâzam* (G jd. *Vâzma*); I jd. osobne zamjenice *s mănôm* ‘sa mnom’, prilog *kâdi* ‘gdje’ (npr. *Kâdi je?*; *Kâdi je õn?*; *kûća kâdi je Jûre*).

Zanimljiv je i razvoj praslavenskoga prijedloga, odnosno prefiksa *vъ* u modruškom govoru. Razvoj s promjenom *vъ > v > ø*, tj. gubljenjem poluglasa te zatim ispadanjem *v-* pred suglasnikom (kao obilježja sjeverozapadne čakavštine), nalazimo u primjerima tipa *nûk* (< *vnuk*) ‘unuk’; *prânuka* ‘praunuka’; *tõrak* (< *vtorak*) ‘utorak’; *zêt* (< *vzeti*) ‘uzeti’ (npr. *lâni je zêl* ‘lani je uzeo’, *tâta je zêl* ‘tata je uzeo’). Međutim, od glagola *zêt* prezent ne glasi *zamem* niti imperativ glasi *zami*, kao što je uobičajeno u brojnim idiomima sjeverozapadne čakavštine, nego *zêmem* i *zemi* kao u kajkavaca, npr. *mâlega Stîpu zêmem za rûk(i)cu*. Ti glagolski oblici predstavljaju iznimku. S druge strane, kao u štokavštini i dijelom jugoistočnoj čakavštini, danas se rabi prijedlog *u* kao odraz promjene *vъ > u*, npr. *u zâklonu*. Također je uobičajen prefiks *u-*, npr. *ùvik*. Razvoj *vъ > va* očuvan je u blagdanskom imenu *Vâzam*. Načelno se može reći da razvoj praslavenskoga *vъ* u najvećoj mjeri pokazuje

čakavske značajke, unatoč stanovitim inonarječnim utjecajima. Pritom valja imati na umu da se već u *Modruškom urbaru* iz 1486. praktički usporedno rabe prijedlozi *va* i *u*.

Pridjevska zamjenica *sve* (< *vъse*) u modruškom govoru dolazi s premetanjem, npr. *Ōn je svè divánil*. Isto vrijedi i za neodređenu pridjevsku zamjenicu *svàki*, npr. *svàke nèd(i)lje*. Sukladne realizacije s premetanjem danas su uobičajene u govorima starinačkoga stanovništva ogulinsko-modruškoga područja.

Zamjetna tendencija izostavljanja zanaglasnoga kratkoga fonema /i/, npr. *mimo pùt(i)ća*; *čur(i)ca*; *miš(i)na*; *nèd(i)lja*; *pàdel(i)ca*; *stén(i)ca*; *šarèn(i)ca*; *višal(i)ca*; *zòrn(i)ca*; *tò smo ùč(i)li*, rezultat je utjecaja obližnjih kasnije doseljenih novoštokavaca na modruški govor. Budući da se infinitiv realizira bez dočetnoga -i, nerijetko je reduciran samoglasnik /i/ iz završetka -it, npr. *diván(i)t*; *klèkn(i)t*; *lèt(i)t*; *lòž(i)t*; *otvòr(i)t*; *žèn(i)t se* (ali prezentski oblici npr. glase *lètīm*; *lòžīm*; *òtvorīm*; *žènīm se* jer se dugo zanaglasno /i/ artikulira). Unatoč brojnim potvrdnim primjerima, ne može se zanemariti tendencija izbjegavanja takovoga tipa redukcija, barem u dijela govornika.

Još u donedavnoj prošlosti modruškomu su govoru bili imanentni dvoglasni *ie* i *uo* koji su rezultat zatvaranja dugih fonema /e/ i /o/, tj. *e > ie*, odnosno *o > uo*. Takav tip dvoglasa uobičajen je u brojnim govorima starinačkoga stanovništva ogulinsko-modruškoga kraja. Dvoglas se još uvijek može čuti i u modruškom govoru, npr. *Drièznica*, G jd. iz *Drièznice*; G jd. *mièsa* (*zàlogaj mièsa*; *màlo mièsa dòmāčega*), infinitiv, *puòjt*; prezentski oblici 3. os. jd. *duòjde*, 3. os. mn. *duòjdu*. Međutim, zamjetna je tendencija gubljenja dvoglasa, pa su nerijetke usporedne realizacije s dvoglasima i bez njih, npr. *štèrnja* i *štièrnja*. Ta tendencija gubljenja dvoglasa događa se i u nekim drugim starinačkim govorima u tom kraju, npr. u govoru Turković Sela.

Među pojedinostima modruškoga vokalizma nedvojbeno valja izdvojiti količinske priloge tipa *kùliko* i *tùliko*, koji su uobičajeni u starinačkim, tj. čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja, kao i u polutisućljetnoj dijaspori u govorima potomaka Hrvata iz središnje Hrvatske, a rabili su ih i potomci Hrvata koji su se iz središnje Hrvatske 1715. iselili na područje Pečuške biskupije u mađarskom dijelu Baranje. Sastavnim su dijelom i jezika *Modruškoga urbara*. U modruškom govoru ima i drugih primjera zatvaranja nenaglašenoga kratkoga /o/ pred /l/, npr. *pulícija*, također pred /b/, npr. u prefigiranom glagolu *ubòl(i)t*: *Dèda je ùmril, a māmā ubòl(i)la*. U starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja često se susreću primjeri zatvaranja samoglasnika /o/ pred nazalom, tj. promjena /o/ > /u/. U modruškom su govoru zamjetna kolebanja, pa se npr. usporedno susreću realizacije *núnde* i *nónde* 'ondje', osobne zamjenice *ùna* i *òna*. U muškom pak rodu prevladava inačica *òn*, npr. *Kádi je òn?*; *òn je nèstal bìl*; *òn je ùmril*; *òn je svè divánil*; *òn se sa svìmi opròstil*. Ima i drugih primjera promjene /o/ > /u/ pred nazalom, npr. u relacijskom morfemu kao što je I jd. *s nògūm, cèstūm*, ali ta se promjena više ne provodi dosljedno, premda nije rijetka.

Tipično čakavski leksem *críkva*, sa slijedom *ri*, rabi se u modruškom, kao i u drugim starinačkim govorima na tom području. Od pojedinačnih primjera ističemo i čuvanje samoglasnika *e* u riječi *člènāk* (Gjd. *člénka*) 'članak na prstu', npr. *bòlū me člénki*. Riječ je o sufiksaloj tvorenici (u osnovi je bio praslav. *čelnъ, s kasnijim premetanjem *el* >

le). Iz njemačkoga je jezika posuđena riječ *mèter* (njem. *Meter*), a u modruškom govoru u "kosim" padežnim oblicima fonem /e/ iz završetka *-er* ponaša se kao nepostojano *e*, npr. *pēt mētri*.

U svim se starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja čuva fonem // na kraju sloga, odnosno na kraju riječi. Na kraju sloga unutar riječi navodimo primjere imenica *sélce* 'seoce' i *zàlva* 'zaova'. Najviše je primjera u jednini m. r. gl. pridjeva radnoga, npr. *dóšal / dōšal; oslobòdil; stāl; šćipal; tūkal; vāljal; vōzil; zēl; ōn je nēstal bìl; òstal je bìl; pōčel je rāt*, ali tu su i imenice, npr. *pēpel; stōl* i prilozima, npr. *pōl: nīsi pōl vūre pōspal*.

U modruškom govoru, kao i u ostalim starinačkim govorima toga kraja, izostaje tipično čakavski fonem /t'/. Kao rezultat štokavskoga utjecaja, tim je govorima imanentna afrikata /č/, npr. u modruškom govoru *kūca; stāra kūc(i)ca; kī će?* 'tko će'; 3. os. mn. pz. *nēćedu*. Fonem /č/ je zato i u primjerima s jotiranjima, npr. *smēće; zavēcat se* 'zavjetovati se'. Zato je i refleks skupa *stj redovito suglasnički skup šć, npr. *šćap; šćipat*; sufiks *-išće* (*dvōrišće; kūčišće* 'temelj kuće'; *ògnjīšće; smētlīšće*). Realizacija *čedan* (G jd. *čēdna*) 'tjedan' (< *tjedan* < *тједѣнь*) rabi se pod utjecajem novoštokavštine, kao i inače u starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja. To je u okviru tih govora dvostruka iznimka: poluglas nije vokaliziran u slabom položaju (kao u već navedenim primjerima tipa *malīnak; māša; Vāzam; kádi*), a usto je provedeno najnovije jotiranje *tjedan* > *čedan*. To, naravno, pokazuje, da se navedene fonološke promjene nisu dogodile u modruškom govoru, nego je u taj govor, kao i u ostale čakavske govore ogulinsko-modruškoga kraja, ta riječ preuzeta iz govora doseljenih novoštokavaca.

Ima primjera s fonemom /j/ kao odrazom skupa *dj, npr. *žēja 'žed'; mēja; mējāš*, kao što je uobičajeno u čakavštini. Međutim, fonem /đ/ nije stran modruškomu govoru. Realizira se u primjerima s jotiranjem u sekundarnoj skupini, npr. u komparativnom obliku *mlāđi*.

Zanimljivo je da se rabi infinitiv *ić* (npr. *ù šumu ić*, prez. *pōmalo 'idem*) koji je u govorima s novim jotiranjem rezultat analogije prema prefiguriranim realizacijama toga glagola, kao npr. *doć, poć* i dr., koje su rezultat novoga jotiranja (npr. *po- + iti > poiti > pojti > potji > poć(i)*). Međutim, u modruškom govoru, kao i inače u čakavskim govorima toga kraja, u prefiguriranim glagolima toga tipa nije provedeno premetanje i novo jotiranje, nego se govori *dōjt; pōjt; prōjt; izājt; zājt; nājt* i dr. Naravno, sukladno tomu novo jotiranje nije provedeno ni u prezentskim i imperativnim oblicima, npr. 3. os. jd. *izājde; nek se nājde; ōni zājdu za kūću; pōjdi* itd. Dočetno *-t* se obično izostavlja u okviru futura kada je nenaglašeni prezent glagola *īt* 'htjeti' postponiran infinitivu, npr. *pōj ću; prōj ćemo; izāj ćedu*. Fakultativno se analoško izostavljanje dočetnoga *-t* može susresti i u ostalim položajima, npr. na kraju rečenice *Mōram pōj*. Ipak, nemali je broj primjera bez takovih izostavljanja, npr. *Kāko ću jā dōjt kūći?*

U starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja fonem /lj/ se ne depalatalizira i dosljedno se realizira, npr. *kljūč; pāljak; prījatelj; tēmelj; ljūdi; nēd(i)lja; pōnd(i)ljak*.

Svojstveno čakavštini, u modruškom govoru, kao i inače u čakavskim govorima toga kraja (npr. u Turković Selu) ne realizira se fonem /dž/, nego je zamijenjen fonemom /ž/, npr.

u balkanskom turcizmu arapskoga podrijetla *žep*, G jd. *žepa* (< džep), odnosno u turcizmu *žigerica* (< džigerica).

Pod štokavskim utjecajem, u modruškom govoru, kao i inače u čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja, fonem /h/ se ne artikulira, a iznimke su u potpunosti fakultativne. Na početku riječi najčešće se izostavlja, npr. *lāče* (G mn. *lāč*) 'hlače'; *očeš pōjt?*; *mlāđi òcedu slūšat*. Izostavljanja su nerijetka i na kraju riječi, npr. *pod vř Kāpele*; *nī me strā ūmrīt*; *izmed njī i òvāc* 'između njih i ovaca'. Genitivni oblik *od strā* 'od straha' također je rezultat neizgovaranja dočelnoga -h u N jd. *strā*, preko G jd. *strāa* te sažimanja *strāa* > *strā*. U najnovije se doba, pod utjecajem normiranoga jezika, iznimno mogu čuti i realizacije kao npr. *od tēga strāha*.

Rjeđa su izostavljanja /h/ u sredini riječi, npr. *plāta* 'plahta'; *njīova kūća*. Izostavljanje međusamoglasničkoga /h/ u sredini riječi obično uvjetuje umetanje međusamoglasničkoga /v/ na tom mjestu kako bi se izbjegao zijev, npr. *ūvo* 'uho', G jd. *dō uva*; *kūvat*, prez. *kūvām*; *čā ču skūvat?*; *skūvala*; *kūvār je bīl*; *škvrlji po řrbuvu* (< trbuu < trbuhu) 'kruli u želucu'. Analogijom prema genitivnim oblicima s međusamoglasničkim /v/ u genitivnim i ostalim "kosim" padežnim oblicima, kao što je npr. G jd. *dūva*; *krūva* / *krūva*, fonem /v/ se nerijetko realizira i na kraju riječi u N jd., npr. *dūv* 'duh'; *krūv* 'kruh'. Rjeđe se nakon redukcije fonema /h/ umeće međusamoglasničko /j/, npr. *grijōta* 'grieh' (*grijōta je čōv(i)ka ūb(i)t*); *snāja* 'snaha'; *pērje se čijalo* 'čihalo'. Primjer *kūjna* 'kuhinja' pokazuje dvostruki štokavski utjecaj, tj. redukciju /h/ i umetanje međusamoglasničkoga /j/ te redukciju zanaglasnoga kratkoga /i/. Opet se u najnovije doba, pod utjecajem normiranoga jezika, mogu čuti i realizacije tipa *u kūhinji*. O nekadašnjem pak izgovoru fonema /h/ svjedoče izvedenice tipa *mīš(i)na*, -e 'mijeh', jer je fonem /š/ u toj riječi rezultat nekadašnje palatalizacije /h/ > /š/ na granici tvorbene osnove i sufiksa koji počinje samoglasnikom /i/. U modruškom govoru, kao i u drugim starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja, npr. u govoru Turković Sela, nalazimo promjenu /h/ > /g/ u primjeru *žōgar*, N mn. *žōgari* (starije), odnosno *žōgār* (novije) 'žohar'.

Fonem /f/ se artikulira, npr. u posuđenici *kāfa* 'kava'. Dočeto -m u gramatičkim morfemima dosljedno se čuva, npr. *kļēknēm*.

U modruškom govoru ima primjera s protetskim j-, što je sukladno čakavštini, a u okviru čakavštine i starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga područja. Iz modruškoga govora su npr. potvrde *jūž(i)na* 'objed' i prilog *jōpet* 'opet'. Zastupljeniji su primjeri s protetskim v-, obično ispred samoglasnika /u/, npr. *vūja* (G jd. *vūjē*) 'ujak'; *vūlje* 'ulje'; *vūra* 'ura' (npr. *pōl vūre*); *vūš* 'uš, vrsta nametnika u kosi' (mn. *vūši*); glagol *vūčit* 'učiti' (npr. imp. *Vūči!*). Takav tip proteze rezultat je kajkavskoga utjecaja na čakavske govore ovoga kraja. U novije se vrijeme proteze pomalo počinju izostavljati, vjerojatno pod utjecajem normiranoga jezika, pa se mogu čuti realizacije kao npr. *ūvo* 'uho' (G jd. *dō uva*). Valja ipak imati na umu da pojavnost proteza ni ranije nije bila dosljedna, pa se npr. u čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja rabila i rabi imenica *īme* (G jd. *īmena*), a tako je i u modruškom govoru. U primjerima *nōnde*, odnosno *nūnde* protetsko n- vjerojatno je rezultat svojevrsnoga jednačenja na udaljenost, npr. *vōda*, *ča je bila nūnde*.

U modruškom se govoru rabi realizacija *četrtak* 'četvrtak', bez sonanta /v/, što je sukladno brojnim idiomima sjeverozapadne čakavštine. Sukladne realizacije bez sonanta /v/ nalazimo i u jeziku *Modruškoga urbara*. U primjeru *būbrik* 'bubreg' obezvučen je dočetni šumnik /g/. U modruškom govoru takova promjena nije sustavna, pa se npr. govori *pråg*.

Zanimljiv je modruški primjer *črv* s očuvanim starim inicijalnim skupom *čr-*. Naime, u čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja pod štokavskim su se utjecajem počele rabiti realizacije s inicijalnim *cr-*, pa se i u Modrušu npr. govori *na črnu zēmlju*. Sukladan je tomu i dvočlani naziv *žigerica črnā* 'jetra'. Inicijalno *čr-* nalazimo u modruškom govoru i u imenici *črišnja* 'trešnja' s izvedenicama (npr. deminutivom *črišnjica*), ali tu nije riječ o skupu *čr-* praslavenskoga podrijetla, nego o posuđenici koja se razvila od vlat. *ceresea*.

U čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori, koji potječu iz središnje Hrvatske, čuva se inicijalni skup *čl-* u riječi *človik* (koja potječe od praslav. *čblověkb). U današnjim pak čakavskim govorima u ogulinsko-modruškom kraju rabi se novija inačica *čovik*, pa je tako i u modruškom govoru *čov(i)k*. Zbog izostanka izgovora zanaglasnoga kratkoga /i/ u dijela govornika čak dolazi do vokalizacije fonema /v/, tj. do promjene *čovik* > *čovk* > *čovk*.

Modruški govor karakteriziraju različite glasovne promjene, kao što su razjednačivanje susjednih nazala, npr. *gúvno* 'gumno' ili razjednačivanje nazala na udaljenost, npr. *zlāmēnka* (< znamenka) 'znak' i 'madež', razjednačivanje likvida na udaljenost, npr. *lezèrvār* (< rezervar) 'rezervoar', premetanje susjednih sonanata, npr. *gārvān* (< gavran): *gārvāni gāčedu oko Grād(i)ne*, premetanje sonanata na udaljenost, npr. *žēvārka* (< žeravka) 'žeravica'. To je premetanje pred dvjesto godina već bilo provedeno jer se u govoru potomaka Hrvata iz središnje Hrvatske, iseljenih 1715. na područje Pečuške biskupije u mađarskom dijelu Baranje, rabila inačica *živarka*. Sukladno tomu, u današnjim se čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja rabi realizacija s premetanjem (npr. u Turković Selu), kao u Modrušu.

Moguća je i promjena *mnj* > *mlj*, npr. *đimljāk* (< dimnjak), kao i u drugim starinačkim govorima u tom kraju. Promjena *ct* > *st* u modruškom primjeru *ostika* 'ocat (G jd. octa)' također je česta u čakavštini. Promjenu *čv* > *čm* nalazimo u modruškoj riječi *čmārak* 'čvarak'. Početni ploziv ne izgovara se kada je bio antepniran frikativu, npr. *šēn(i)ca* (< pšenica). Promjena *vl-* > *l-* na početku riječi provodi se u primjeru *lāsi*, kao i inače u starinačkim govorima toga kraja. Fakultativne su promjene tipa *vđjist se* (< voziti se).

Jednačenje pak po zvučnosti može se, također kao u ostalim starinačkim govorima toga kraja, susresti i u tzv. sandhi položaju, npr. *š njôm* (< *s njom*). Sibilizacija se uglavnom ne provodi, npr. *za rùk(i)cu: mālega Stipu zēmēm za rùk(i)cu*, što je također sukladno ostalim čakavskim govorima toga kraja, ali ima i pojedinačnih primjera s provedenom sibilizacijom, npr. *vūci* 'vukovi'.

Rotacizam, tj. promjena *že* > *re* provodi se u prezentskim oblicima glagola *moć* te, sukladno tomu, i u niječnim realizacijama te prefiksanim tvorenicama od toga glagola, npr. *mòrem, mðreš, mðre se, nè more, da mu Májka Bðžja pòmøre; mðremo*. Analogijom se promjena /ž/ > /r/ provodi i u prilogu *mòrda* 'možda'. Tako je i inače u čakavskim govorima ovoga kraja. Međutim, pod utjecajem normiranoga jezika u Modrušu se, u razmjerno mlađih govornika, ponekad može čuti *nè mogu; da já mogu pòjt dò njega; mðžda*.

OSNOVNE MORFOLOŠKE ZNAČAJKE MODRUŠKOGA GOVORA

Jednosložne imenice muškoga roda imaju kratke množinske oblike, npr. N mn. *tòpi* 'topovi': *tàmo su tòpi bili; vùci*; A mn. *gòn(i)li vòle*. Pri sklonidbi s brojevima od dva do četiri pojedine imenice muškoga roda čuvaju nastavak *-i*, npr. *dvâ lâkti*. U G mn. muškoga roda prevladava nastavak *-i*, npr. *iz Salòpekī; od Gájinī smo nòsili*. Osobito je taj nastavak uobičajen pri sklonidbi s brojevima od pet pa nadalje ili s količinskim priložima, npr. *pēt mètrī; pètnājst kílometrī; pēt rúpčī; đsam dánī; gòdinu dánī; pâr pùti*. Moguće je i nastavak *-ø*, npr. G mn. *čmark* (prema N jd. *čmárak*); *nòvāc nī* 'nema novaca'; *mī nismo imali nòvāc*. Navedeni se nastavci u G mn. m. r. rabe i u ostalim čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja. U I mn. m. r. susreće se nastavak *-i*, npr. *sa ljúdi* 's ljudima', kao i inače u starinačkim govorima toga kraja, ali pod novoštokavskim utjecajem pojavljuje se i nastavak *-im*, npr. *sa gùmenim kotáčīm*. U G mn. srednjega roda nastavak je *-ø*, npr. *đrv; vrát* (prema N. pl. tantum *vráta*). U I mn. s. r. nastavak je *-i*, npr. *sa kóli* 'kolima'.

Imenica *đdba* u modruškom je govoru ženskoga roda e-sklonidbe, npr. *od té đdbē* 'od toga doba; od toga vremena'. Zanimljivo je da se u pojedinim čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori može čuti sintagma toga tipa, npr. u Hrvatskom Grobu u Slovačkoj *od té đdbē* (N jd. glasi *đdba*); *dóba*, Gjd. *đdbiē* u Novom Selu u sjevernom Gradišću u Austriji.³ Imenica pak *strân*, u značenju 'strana', u modruškom je govoru ženskoga roda i-sklonidbe, npr. *na ònu strân*. Tu je opet moguća usporedba s govorima u polutisućljetnoj dijaspori, koji potječu iz središnje Hrvatske, u kojima je također imenica *stran* i-sklonidbenoga tipa.

U I jd. imenica ž. r. e-sklonidbe nastavak je obično *-ūm*, npr. *čèstūm pòmalo idem; s nògūm*. Isto vrijedi za zbirne imenice koje su gramatički jednina ženskoga roda, npr. *s dicūm* 's djecom'.

Vokativ je izjednačen s nominativom, npr. *Đica, màma vas mòre daròvat*. Takova pojava također nije rijetka u čakavaca ikavsko-ekavskoga dijalekta u polutisućljetnoj dijaspori.

U G mn. imenica e-sklonidbe nastavak je dosljedno *-ø*, npr. *dòbit ću bātin; đeset gòdīn; pètnājst gòdīn; šèsnājst gòdīn; od mūh* 'od muha'; *múk* 'mùkā': *oslobòdil se múk; izmed njī i òvāc; šést sèstār* 'šest sestara'; *štīg* (prema N mn. *štīge* 'stube'), *lāč* (prema N mn. pl. t. *lāče* 'hlače'). Budući da se ojkonom *Mòdruše* u govoru rabi u množinskom obliku ženskoga roda, genitivni je nastavak također *-ø*: *iz Mòdrūš*. U L mn. toga tipa imenica nastavak je *-a*, npr. *u bāčva* 'u bačvama'; *na nòga* 'na nogama': *bíla je na nòga; nè more se po škāla gòri* 'ne može se po ljestvama gore'. U I mn. nastavak je *-ami*, npr. *s bāčvami*. Svi navedeni imenički množinski oblici susreću se i u ostalim starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja.

Osobne zamjenice *mi* i *vi* imaju isti dativni i lokativni oblik, npr. D: *tàko je nām bilo*, L: *prī nam; prī nam nī tako bilo*. Lokativni oblik osobne zamjenice *on* glasi *njem*, npr.

³ Primjeri iz polutisućljetne dijaspore, koji se spominju u ovom radu, potječu iz mojih različitih terenskih bilježaka, objavljenih i neobjavljenih. Usporedbe s govorima u polutisućljetnoj dijaspori također se uglavnom temelje na mojim terenskim bilješkama.

đelala sam pri njem. Instrumentalni oblici množinskih osobnih zamjenica završavaju na *-i*, npr. *s vami; med njimi; za njimi*. Nenaglašeni oblik povratne zamjenice *sebe* glasi *si*, npr. *Zakalāj si vòdu za kùću*.

Upitno-odnosna, tj. neodređena imenička zamjenica za živo u današnjem modruškom govoru glasi *ki* 'tko', npr. *Ki će?* 'tko će?'; *ako ki vòli sòka* 'ako tko voli soka'. Tako je zapisano i u *Modruškom urbaru* prije više od pola tisućljeća, a tako je i u ostalim čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja. Od te se zamjenice tvore složenice, npr. *nìkì* 'nitko': *mèni nè more nìkì nìš* 'meni ne može nitko ništa'; *vìšē nì nìkì bìl* 'više nije nitko bio'; *nìkì nè more pròjt* 'nitko ne može otići'. Složena neodređena imenička zamjenica *nìkì* ima dva različita značenja: 'netko' i 'nitko', kao i inače u čakavskim govorima toga kraja, npr. *mèni nè more nìkì nìš* 'meni ne može nitko ništa'; *nìkì će nàjt* 'netko će naći'.

Za neživo se rabi upitno-odnosna, tj. neodređena imenička zamjenica *ča*, npr. *Čā ti je tō, dīte?*; *Čā si dōšal?*; *oni ča su blizo Kāpele; moj sūsjed, ča je bìl tāmō*. U najnovije doba postupno prodire i realizacija *štā*, npr. *Štā ste ručēvali jutros?*; *Štā mòremo?* Genitivni oblik zamjenice *ča* je *česa*, npr. *Ne znam od česa je zanimil, al nì vīšē progovòril*. U dijalektologiji je, naime, već davno objašnjen postanak zamjenice *ča* od nekadašnje realizacije *č* + poluglas, u kojoj se iz poluglasa razvio samoglasnik /a/. U svezi pak s ikaviziranom niječnicom *ni* poluglas se u dijelu čakavaca gubi, pa se govori *nič*. U čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja, pa tako i u modruškom govoru, rabi se neodređena zamjenica *niš* (< *nič*) u značenju 'ništa', npr. *nè delam nìš*, s genitivom *nìčesa*. Realizacija *niš* također se razvila iz kombinacije ikavizirane niječnice *ni*, iza koje slijedi *č* + poluglas, ali tu se, nakon gubitka poluglasa, dogodila promjena *č* > *š*, tj. *nič* > *niš*, što je također imanentno čakavštini i često u čakavskim ikavsko-ekavskim govorima. Usto se rabi neodređena zamjenica *něšto*, npr. *něšto mǎlo*, i neodređena osobna zamjenica *svāšta*. Genitivni oblik *ičesa* 'ičega' složene neodređene osobne imeničke zamjenice rabi se s deiktičkom česticom *-r*, npr. *brez ičesar*, ili bez naveska, npr. *Imamo li ičesa?*. Modrušani, kao i ostalo starinačko stanovništvo ogulinsko-modruškoga kraja, rabe čakavske prijedložne sveze tipa *zač* 'zašto', npr. *Znāš zāč*. Međutim, u najnovije doba može se od mlađih čuti i *zāšto*, npr. *Znāte zāšto?*

Valja još napomenuti da se u modruškom govoru *ča* rabi kao riječca u pitanjima kada se očekuje da se sugovornik složi s nekom tvrdnjom, npr. *ča nè?* 'zar ne?'; *ča nì?* 'zar nije tako', ili kada se izražava čuđenje, npr. *Ča nīsu zvōna zvōn(i)la?*

Nesubjektne posvojne zamjenice imaju oblike za sve osobe, u svim rodovima u jednini i množini, pa tako i za 3. os. jd., npr. *njēgov nùk; njēzin mùž* i za 3. os. mn., npr. *njīova kùća*. To je u modruškom govoru vjerojatno novija pojava pod utjecajem normiranoga jezika, jer se u starinačkim govorima toga kraja umjesto posvojne zamjenice *njezin, -a, -o* obično rabi genitiv osobne zamjenice za 3. osobu. Izricanje posvojnosti svezom *nje* i imenice na koju se posvojnost odnosi, u prošlosti je bila uobičajena u brojnim govorima čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta, a do danas je, među inim, očuvana u čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u polutisućljetnoj diaspori.

U nominativu su češće realizacije pokazne zamjenice *òtī, òtā, òtō*, npr. *znām kádi je òtō mēsto; s òtōm krāvīcōm* (nastale analogijom prema *ova, ovo; ona, ono*) nego realizacije *tāj, tā, tō*. U ostalim su padežima češći oblici inačice *tāj, tā, tō*, ali ima i ostalih padežnih

oblika inačice *òtī, òtā, òtō*. U svim tim oblicima dosljedna je uporaba nastavka *-ega* u G, A jd. i nastavka *-em* u D, L jd. m. i s. roda, npr. G jd. *priko tèga; od tèga strâha; od tèga Jákova sèstra; dò tega je bilo široko; s ðtega mèsta*; L jd. *pò tem pùtiću; ù tem krúgu*. Isti se nastavci rabe u pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi općenito, npr. G jd. *jâ bi kîselega; pòkôjnega; stârega*, L jd. u *Drùgem ràtu*. Isto vrijedi i za ojkonime koji su poimeničeni pridjevi, a imaju pridjevsku sklonidbu, npr. G jd. *iz Jâstrebarskeg* (s nastavkom *-eg*), L jd. *na Krâsnem*. U I mn. spomenute sklonidbe nastavak je *-imi*, npr. *Òn se sa svîmi opròstil*.

Važno je napomenuti da se u svim čakavskim govorima na ogulinsko-modruškom području u pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi dosljedno, a to znači ne samo iza palatalnih nego i iza nepalatalnih osnova, u G A jd. m. i s. roda rabi nastavak *-eg(a)*, a u D i L jd. m. i s. roda nastavak *-em*. Isti su nastavak u svom govoru imali potomci Hrvata koji su se iz središnje Hrvatske 1715. iselili na područje Pečuške biskupije u Mađarskoj. Međutim, u *Modruškom urbaru* iz 1486., a isto tako u govornika čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta u polutisućljetnoj dijaspori, kojih su se predci iseljavali iz središnje Hrvatske upravo u doba sastavljanja *Urbara* ili malo kasnije, nastavci su iza nepalatalnih osnova *-oga*, odnosno *-omu, -om*. Nastavak *-oga* iza nepalatalnih osnova susreće se i u nekim drugim čakavskim ikavsko-ekavskim govorima, npr. na Grobniku, u Vrbniku na Krku, ponegdje na zadarskom otočju. To upućuje na pretpostavku da su se nastavci *-eg(a)*, odnosno *-em* iza nepalatalnih osnova u govoru starinačkoga stanovništva ogulinsko-modruškoga kraja počeli rabiti otprilike u 17. stoljeću (možda i potkraj 16. st.) jer ih potomci iseljenika s početka 18. st. u svom govoru već imaju. Zbog toga se nastavci *-ega, -em* iza nepalatalnih osnova u govorima čakavskoga stanovništva ogulinsko-modruškoga kraja mogu smatrati kajkavskim utjecajem, premda inače mnogi čakavci rabe upravo takove nastavke.

Brojevi od 11 do 19 u modruškom govoru završavaju na *-nâjst*, npr. *pètnâjst; šèsnâjst*. Tako je i u ostalim starinačkim govorima toga kraja. Brojevi pak tipa *dvâjst* 'dvadeset' vjerojatno se rabe pod štokavskim utjecajem.

Infinitiv se u modruškom govoru vrlo dosljedno realizira bez dočelnoga *-i*, npr. *klèkn(i)t; kòpat; kòvat; tkât; dok si mògal jîst i pît, mògal si i dèlat*.

Modruški glagol *spât* ima prezentske oblike *spîm, spîš, ...*, uobičajene u hrvatskom jeziku od starine u čakavštini, štokavštini i kajkavštini, npr. u modruškom govoru *đùgo spî*. U normiranom suvremenom hrvatskom jeziku potisnuo ga je glagol 4. razreda V. vrste *spavati*, koji je izveden od glagola 7. razreda I. vrste *spati*, te vremenom preuzeo njegovo značenje, pa se *spati* u današnjem normiranom jeziku smatra stilski snažno obilježenom riječju. Glagol *spât* uobičajen je u čakavskim govorima u ogulinsko-modruškom kraju.

Glagol *jîst* ima prezentske oblike *jîm, jîš, ...*. Tomu su sukladne i prefiksalne izvedenice od toga glagola, što npr. ilustrira prezentski oblik *pòjîš* 'pojedeš'. Glagol *tkât* ima prezentske oblike tipa *tkèm*, što je karakteristika starinačkih govora toga kraja (npr. Turković Sela). Glagoli tipa *šćípat* u modruškom govoru pripadaju 3. razredu V. vrste, tj. imaju prezentske oblike tipa *jâ šćípljem*.

Niječni svršeni prezent glagola *biti* u obliku za 3. os. jd. glasi *nî*, npr. *višē nî ñîkî bìl* 'više nitko nije bio'; *nî me strâ* 'nije me strah'; *pri nam nî tako bilo*. Taj se oblik rabi i u značenju 'nema', npr. *kràve nî* 'krave nema'; *nî mēni jedne óvce* 'nema mi jedne

ovce); *nòvāc nī* 'nema novaca'. Zavisno o kontekstu, *kad nī* može značiti 'kad nije' i 'kad nema'. Ta dvostruka uporaba niječnoga svršenog prezenta glagola *biti* u obliku za 3. os. jd. susreće se i u drugim čakavskim govorima toga kraja (npr. u oštarskom i tounjskom). Tako je i u čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori, a također i u *Modruškom urbaru*.

Kao u *Modruškom urbaru*, kao u govoru potomaka Hrvata koji su se 1715. iselili u Pečušku biskupiju, te kao u svim starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja, u modruškom govoru množinski prezentski oblici za 3. os. svih glagola redovito i beziznimno završavaju samoglasnikom /u/. Nastavak -u/-ū imaju npr. glagoli IV. vrste tipa *bòlū me* 'bole me'. Nastavak -adu imaju npr. glagoli 4. razreda V. vrste tipa *sad`imadu; đica se`igradu*. Naglašeni i nenaglašeni prezent glagola *īit* 'htjeti' ima u obliku za 3. os. mn. nastavak -edu, npr. *mlāđī đōcedu slūšat; izaj(t) cedu, zēt cedu se*. Naravno isti oblik imaju i niječne realizacije, npr. *nēcedu*.

Od imenice *škola* izveden je u modruškom govoru sufiksom -at nesvršeni glagol 4. razreda V. vrste *školat se* 'ići u školu, školovati se', npr. *Đicu je mōj pòkōjni škólal*. Taj se stari hrvatski glagol susreće i u ostalim starinačkim govorima, npr. u govoru Turković Sela. Protivno tomu, u novoštokavštini je npr. prevladala glagolska inačica *školovati se*, tj. glagol VI. vrste. Isto se može reći za modruški glagol *zavēcat se* 'zavjetovati se', koji također pripada 4. razredu V. vrste, dok je u novoštokavštini prevladao glagol VI. vrste *zavjetovati se*. Međutim, u sjeverozapadnoj čakavštini i danas se u mnogim govorima rabi inačica 4. razreda V. vrste, kao u modruškom govoru. Tako se npr. u govoru Vrbnika na Krku, koji je također čakavski ikavsko-ekavski, govor *zavet`āt se*.

Učestalost, a ponekad i trajnost radnje koja se događala u prošlosti u modruškom se govoru izražava kombinacijom perfekta pomoćnoga glagola *īit* i infinitiva glagola koji označava o kojoj je radnji riječ, npr. *dok sam tīl pīt* 'dok sam običavao piti'; *tóte su blāgo īīli napājat* 'tu su običavali napajati blago (domaće životinje)'. Takovi su sklopovi vrlo česti u govorima starinačkoga stanovništva toga kraja (npr. u Turković Selu i Oštarijama), također u govorima čakavskoga ikavsko-ekavskog dijalekta u polutisućljetnoj dijaspori, a bili su uobičajeni i u govoru potomaka Hrvata koji su se 1715. iselili u Pečušku biskupiju.

Pluskvamperfekt se također rabi u modruškom govoru, npr. *Ōn je nēstal bīl*. Štokavskim utjecajem može se smatrati izostanak čakavskih oblika glagola *biti* pri tvorbi kondicionala, tj. u modruškom su govoru ujednačeni oblici za sve osobe jednine i množine, pa se npr. govori *jā bi kīselega* 'ja bih kiseloga'; *sagrīšila bi* 'zgriješila bih'; *nē znam ča bi vam rēkli* 'ne znam što bismo vam rekli'. Pritom je također važno naglasiti da se kondicional I. pojedinih glagola tvori od toga ujednačenoga oblika glagola *biti* i infinitiva, npr. *rād bi nāpravit* 'rado bih napravio / napravila'.⁴

Prilog *višē* danas je uobičajen u čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja (npr. u Turković Selu, Tounju i dr.), pa je tako i u modruškom govoru, npr. *višē nī nīkī bīl; nē znām od česa je zanimil, al nī višē progovóril*. To je razmjerno novija uporaba u tim

⁴ Primjeri tvorbe kondicionala I. s infinitivnim oblikom susreću se u hrvatskom jeziku od starine. Tako npr. u 17. stoljeću Šibenčanin Ivan Tomko Mrnavić, u svom djelu *Istumačenje obilnije nauka krstjanskoga*, piše *rad bih razumiti*. Primjer pokazuje da Mrnavić nije ujednačavao oblike glagola *biti*.

govorima. U čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori rabi se u tom značenju prilog *već*, koji se rabio i u govoru potomaka Hrvata koji su se iz središnje Hrvatske 1715. iselili na područje Pečuške biskupije. U *Modruškom urbaru* je inačica *veće* u tom značenju. Sukladno adverbiziranom komparativu *više*, u modruškom se govoru rabi i adverbizirani superlativ *prèviše*, npr. *prèviše su rōdne*. Za razliku od tih razmjerno novijih realizacija, u modruškom se govoru, kao i u ostalim čakavskim govorima toga kraja (npr. u Turković Selu) rabi stari prilog *kāšnje* 'kasnije', koji je također adverbizirani nekadašnji pridjevski komparativni oblik srednjega roda. Tu realizaciju rabe i čakavci u polutisućljetnoj dijaspori, a rabili su je i potomci spomenutih Hrvata iseljenih 1715.

U modruškom se govoru rabi mjesni prilog *tóte* (< tute < tu, usp. Skok: 1973: 433) 'tu', npr. *tô je bilo tóte; tóte je; tóte národ đūgo spī*. Realizacija *tote* i inače je česta u čakavaca, pa se susreće i u starinačkoga stanovništva ogulinskoga kraja, npr. *tôte / tôte* u Oštarijama, ali na tom području ima i drukčijih inačica u tom značenju, npr. *tòteka* u Oštarijama, *túj* (Turković Selo, također u govoru potomaka Hrvata iseljenih 1715.). Od mjesnih priloga iz modruškoga govora izdvajamo ovom prigodom još realizaciju *blizo* 'blizu', koja je zapravo adverbizirani pridjev srednjega roda (prema nekadašnjemu pridjevu *bliz, bliza, blizo*, koji potječe još iz praslav. doba, usp. Skok 1971: 173), npr. *blizo pilānē; oni ča su blizo Kāpele*.

U razmatranom govoru rabi se i prijedlog *brez* koji je nastao križanjem inačica *prez* i *bez*, npr. *brez ičesar; brez žlice; brez národa i brez ljudī*. Ta se inačica susreće i u nekim drugim starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja. Tako se npr. u tounjskom govoru rabi *brez* (premda je češće *prez*), dok u oštarskom govoru ravnopravno supostoje sve tri inačice *prez; bez* i *brez*⁵. U govoru pak Turković Sela rabi se inačica *prez*, kao i u govorima čakavaca ikavsko-ekavskoga dijalekta u polutisućljetnoj dijaspori. Tako je i u *Modruškom urbaru*. Nedvojbeno je inačica *brez* razmjerno novija pojava u starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja.

U modruškom je govoru, kao i inače u starinačkim govorima toga kraja, uobičajen prijedlog *přvo* (s genitivom) u značenju 'prije', npr. *přvo mēne* 'prije mene'; *přvo tēga* 'prije toga'. Naravno, nastao je preobrazbom oblika srednjega roda rednoga broja *prvi*. Sufiksom *-ašnji* izveden je pridjev *přvašnji* 'prijasnji', koji se rabi i u modruškom govoru. Valja ipak napomenuti da se u modruškom govoru danas može čuti i prijedlog *prije* (s genitivom), npr. *Vōda se darivala za Bōžić přije dāna*. Taj prijedlog još uvijek nije uobičajen u starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja i rabi se uglavnom pod utjecajem normiranoga jezika. U skladu s očekivanjima, u čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori taj se prijedlog ne rabi.

Modruški složeni prijedlog *izmed* 'između', kao i prijedlog *med* 'među' susreću se i u ostalim starinačkim govorima toga područja (npr. u Tounju i Turković Selu). U tim su govorima od starine, kao što su i u govorima potomaka Hrvata u polutisućljetnoj dijaspori, a bili su sastavnim dijelom i govora spomenutih potomaka Hrvata iseljenih 1715. Prijedlog *sa* rabi se u modruškom govoru neovisno o početnom fonemu sljedeće riječi, npr. *sa gūmenim* 's gumenim'; *sa kōli* 'kolima'; *sa ljudī* 's ljudima'; *sa svīmi* 'sa svima'.

⁵ Primjeri iz Oštarija i grada Ogulina potječu iz mojih terenskih bilježaka, uglavnom još neobjavljenih.

U modruškom se govoru očuvao stari prilog *prem* u službi zavisnoga veznika, bez povezivanja s veznikom *da*, npr. *prém smo trí žènske, nè boj se* 'premda smo tri ženske ...'. Takovu realizaciju susrećemo i u čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori, ali u tim govorima češći je zavisni veznik *akoprem*, u kojem je riječi *prem* antepniran veznik *ako*. Deiktičku česticu ima modruški nezavisni veznik *tèkar* 'tek', npr. *tèkar sàd*.

IZBOR IZ RJEČOTVORJA MODRUŠKOGA GOVORA

Već je spomenuto da se ojkonom *Mòdruše* rabi u množinskom obliku ženskoga roda. Od ojkonomne je osnove izveden sufiksom *-an* muški etnik *Modrušan*, a od osnove muškoga etnika izveden je sufiksom *-ka* ženski etnik *Modrušanka*. Ktetik *mòdruški* izveden je od ojkonomne osnove.

Među mocijskim izvedenicama muškoga roda izdvajamo imenicu *tétac* koja označuje mušku osobu u značenju 'tetak, tj. tetkin muž' (< *téta*). To je izvedenica sufiksom *-(a)c* (G jd. *téca*). Takav tip izvedenice svojstven je starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga područja, doduše u različitim fonološkim inačicama (npr. *tiétac* u Oštarijama). U istom se značenju ta izvedenica rabila u govoru potomaka spomenutih iseljenika iz 1715. (u fonološkoj inačici *tétac*). Tu izvedenicu, opet u različitim fonološkim inačicama, rabe i čakavci u polutisućljetnoj dijaspori, ali s proširenim semantičkim poljem jer označava i odrasloga muškarca općenito (ukoliko nije svećenik, učitelj i sl.).

Od građivnoga pridjeva *gùmen* izvedena je sufiksom *-jāk* imenica muškoga roda *gumènjāk* (s jotiranjem na granici tvorbene osnove i sufiksa). Označuje stvar, a leksičko značenje te izvedenice jest 'kola s gumenim kotačima': *gumènjāk su kòla sa gùmenim kotáčim*.

Od prezentske pak osnove nesvršenoga glagola V. vrste *cipat* 'cijepati' izvedena je sufiksom *-anjka* imenica ženskoga roda *čipanjka* koja označuje stvar: 'cjepanica'. Ta se izvedenica, u različitim fonološkim inačicama, susreće i u drugim čakavskim govorima toga kraja (npr. *cipanka* u Tounju), a također i u čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori (obično u fonološkim inačicama *cipaljka*, *cipajka*, premda se u tim govorima može susresti i tvorbena inačica *cipalina* sa sufiksom *-alina*).

Od brojnih izvedenica sufiksom *-ica* izdvajamo otprijedne izvedenice *bil(i)ca* u značenju 'vrsta svijetle (*bile*) šljive' i *šarèn(i)ca*, i to u značenju 'starinski šareni tepih'. U istom značenju riječ *bilica* susreće se i u ostalim govorima toga kraja, npr. u oštarskom govoru.⁶

Kao antonim imenici *crnina* u značenju 'crna odjeća (obično u znak žalosti)', rabi se imenica *belina* u značenju 'bijela odjeća', npr. *Bèla vila je cùra na kòzji nòga u belini*. Objе su imenice otprijedne izvedenice sufiksom *-ina*.

Zanimljiva je u modruškom govoru glagolska imenica *pèčnja* 'pečenje', koja je izvedena sufiksom *-nja* od prezentske osnove nesvršenoga glagola *peći*, s alternacijom

⁶ Zanimljivo je da taj naziv, s akcenatskom inačicom *bilica* (tj. s iktusom na srednjem slogu), rabe i karšaevski Hrvati u Rumunjskoj, a fonološku inačicu *bèlica* dio kajkavaca.

k – č završnoga fonema osnove. Takav tvorbeni obrazac do danas je plodan u čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori, gdje se npr. može čuti *kradnja* ‘krađa’, *lovnja* ‘lov’, *rivnja* ‘guranje’, *učnja* ‘učenje’; *vučnja* ‘vuča’ itd.

Modruški odnosni pridjev *điteći* ‘dječji’ izveden je sufiksom *-eći*, tj. po istom tvorbenom obrascu kao odnosni pridjevi od imenica koje označuju mlade životinje, npr. *pileći*, *teleći*. Istovjetni se pridjev *điteći* može susresti i u drugim govorima toga kraja, npr. u Oštarijama.

Antonimne tvorenice obično imaju prefiks *ne-*, npr. *něprav(i)ca* ‘nepravda’. Pleonastičkom je prefiksacijom od pridjeva *běnast* ‘blesav, budalast, blesast’ prefiksom *su-* načinjen pridjev *sűbenast* koji ima isto značenje kao polazni pridjev *běnast*. Turcizam *běnast* rabi se i u drugim starinačkim govorima ovoga kraja, npr. u Turković Selu.

U značenju ‘djed’, danas se u modruškom govoru, kao npr. i u ogulinskom govoru rabi riječ *děda*. Međutim, najstariji stanovnici rabe u tom značenju dvočlani izraz *tàta stàri*, nastao sintaktičko-semantičkom tvorbom. Sklanjaju se oba člana toga dvočlanoga izraza, tj. i imenica i postponirani pridjev, npr. *mòga tàte stàrega sèstra*. Sukladno tomu, isti govornici u Modrušu rabe dvočlani izraz *màma stàra* u značenju ‘baka’. Te je dvočlane izraze moguće prisposobiti realizacijama u čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori, kao npr. *stari otac*; *stara majka*; *stara mat*; *stara mati*. Najbliža je modruškoj, realizacija *stara màma* iz govora sela Koljnofa u sjeverozapadnoj Mađarskoj. Ali, za razliku od modruškoga primjera, u svim je govorima u polutisućljetnoj dijaspori pridjevski dio antepuniran imeničkomu dijelu izraza. U tom je kontekstu zanimljivo spomenuti i govor Oštarija u ogulinsko-modruškom kraju, u kojem se u značenju ‘djed’ rabe leksičke inačice *děd* i *stàri čàće*.⁷

IZBOR IZ SINTAKSE MODRUŠKOGA GOVORA

Modrušani u pripovijedanju prošle događaje izriču imperativom, npr. *kàko lípo tőplo bűdi* ‘kako je lijepo toplo bilo’; *jà gládna bűdi* ‘ja sam bila gladna’; *blago obájdi* ‘blago (domaće životinje) se obišlo (namíriilo)’; *po dví báčve tàta mètne na kòla* ‘tata bi po dvije bačve stavio na kola’. Takav način pripovijedanja rezultat je novoštokavskoga utjecaja. Usporedno s tim pripovjedačkim imperativom koji označava prošlu radnju, u izravnom se obraćanju rabi imperativ kao zapovjedni način, npr. 2. os. jd. imper. *pójdi*. Kontekst uvijek jasno pokazuje o kojoj se vrsti imperativnoga izričaja radi.

Prijedlog *med* ‘među’ rabi se u modruškom govoru s akuzativom, npr. *dopèljaj ga med đicu*, i instrumentalom, npr. *med nđimi*.

Za označavanje mjesta uobičajena je uporaba prijedloga *pri*, naravno s lokativom, npr. *tàta mój nì bìl pri kući*; *pri meni*; *dělala sam pri njem*; *pri nam nì tako bilo*. Tako je i u

⁷ To, naravno, nisu jedini čakavski govori s dvočlanim izrazima toga tipa. Za ilustraciju navodimo realizaciju *stara mà* u značenju ‘baka’ u mjestu Grižane u Hrvatskom primorju.

ostalim starinačkim govorima toga kraja, npr. u Turković Selu, a tako je i u *Modruškom urbaru*.⁸

Sukladno ostalim starinačkim govorima toga kraja, u modruškom se govoru uz instrumental sredstva rabi prijedlog *sa*, npr. *sa kôli* 'kolima'.

Glede reda riječi u rečenici valja u ovom govoru izdvojiti uporabu nenaglašenoga prezentskoga oblika glagola *bit* ispred enklitike *se*, npr. *sād je se tô svè osigùralo* 'sad se je sve to ohrabrilo (tj. određena skupina ljudi se ohrabrila)'. Isti red riječ rabio se i u govoru potomaka iseljenika iz 1715.

O LEKSIČKIM ZNAČAJKAMA MODRUŠKOGA GOVORA

Modruški govor u znatnoj mjeri karakterizira starohrvatski leksik, koji se i inače još uvijek može susresti u različitim idiomima sjeverozapadne čakavštine, ali i inače u čakavštini, kajkavštini i hrvatskoj štokavštini, posebice arhaičnoj.

Među riječima praslavenskoga podrijetla izdvajamo npr. imenicu muškoga roda *pòtpauz* u značenju 'pazuh, pazuhu'. Istovjetna se realizacija rabila npr. u govoru više puta spomenutih iseljenika iz 1715., a u različitim se fonološkim i morfološkim inačicama i inače susreće u ogulinsko-modruškom kraju, također u čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori (npr. *potpauz*, *potpazu* i dr.). Ta je riječ praslavenskoga podrijetla, a nastala je srastanjem nekadašnjega prijedloga *pod* i riječi *pazuh* (s jednačenjem po zvučnosti na tvorbenom šavu). *pod-* + *pazuh* > *podpazuh* > *potpazuh*. U pojedinim govorima izostala je artikulacija dočetnoga *-h*, koju je nerijetko pratilo premetanje fonema */z/* i */u/*, tj. razvoj je bio *pazuh* > *pazu* > *pauz*, te sukladno tomu *podpauz* > *potpauz*. Usto se dogodio i semantički pomak, tj. prefiksalna tvorenica preuzela je značenje osnove od koje je tvorena. Nakon što je polazna riječ potisnuta iz uporabe u pojedinim govorima, pa tako i u modruškom, nekadašnja izvedenica *potpauz* preuzela je značenje polazne riječi *pauz* i postala tvorbeno nemotivirana.

Modrušani govore *brīg* 'brijeg', s umanjenicom *brīžak* 'brježuljak'. Riječi *brīg* i *brīžak* (s drukčijim naglaskom od modruškoga) u istom značenju rabe i čakavci u polutisućljetnoj dijaspori. Zanimljivo je međutim da stariji stanovnici Oštarija riječ *brīg* rabe i u značenju 'obala', što je od praslavenskoga doba bilo drugo značenje stare posuđenice iz germanskoga **berg* (*berg* > *breg* ili *brěg* i dr.), pa je npr. i danas jedna od riječi u značenju 'obala'

⁸ To nije samo čakavska (i kajkavska) značajka jer i u hrvatskih štokavskih književnika iz 16. stoljeća nije rijetka uporaba prijedloga *pri* s lokativom. Takova je uporaba npr. svojstvena Dubrovčanima Dinku Ranjini i Mavru Vetranoviću, ili npr. Zadraniu Šimi Budiniću. U 17. stoljeću u Dubrovniku (koji je već znatnije novoštokaviziran) takovih je primjera manje, ali nisu rijetki u pjesnika Vlaha Skvadrovića, rodnom s otoka Koločepa. U tom stoljeću se takova uporaba susreće i u pojedinim franjevačkih pisaca, npr. u Ivana Ančića, rodnom iz Duvna. U 17. stoljeću hrvatski pisci u Boki kotorskoj također rabe prijedloga *pri* s lokativom, npr. Vicko Bolica Kokoljić i Andrija Zmajević. Takova je uporaba bila u skladu s njihovim mjesnim govorima jer i danas autohtono hrvatsko stanovništvo u jugoistočnom dijelu Boke kotorske redovito rabi prijedlog *pri* u svezama s lokativom. U jeziku pak hrvatske književnosti održala se i stoljećima kasnije, pa je npr. pjesnik Antun Gustav Matoš jednu svoju pjesmu naslovio *Pri Svetom Kralju*.

u poljskom *brzeg*, u češkom *břeh*, u slovačkom *breh*, u ukrajinskom i ruskom *bereg*, u bjeloruskom *berag*, u bugarskom *brega*, u makedonskom *breg* i *bregot*. Čuvanje toga drugoga staroga značenja u hrvatskom oštarskom govoru moguće je povezati s važnošću koju je rijeka Mrežnica imala u životu stanovnika toga mjesta, dok joj umjetnim putem u drugoj polovici 50-ih godina 20. stoljeća nije skrenut tok, pa su tako Oštarcu ostali bez svoje rijeke. Prije toga se npr. govorilo *idēm nã brīg prãt ròbu*. I danas još, kada se za velikih kiša nekadašnje korito i nekadašnja obala Mrežnice napune vodom, stariji Oštarcu vele *pùn je brīg vòdē*. U Modrušu pak, gdje nije bilo i nema rijeke, *brīg* se rabi samo u značenju 'brijeg'.

Također je u modruškom govoru zanimljiva uporaba imenice muškoga roda *záslon* u značenju 'pregača'. Ta je imenica bila izvedena od glagola, a zanimljivo je da P. Skok navodi uporabu riječi *záslon* u značenju 'pregača' u pravoslavaca u Lici (Skok 1973: 287). Na temelju toga podatka bi se moglo zaključiti da su Modrušani preuzeli tu riječ od obližnjih pravoslavnih novoštokavaca. Međutim, budući da se riječ *zaslon* u istom značenju rabi i u pojedinim čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori, a predci tih manjinaca iselili su se prije naseljavanja pravoslavnoga stanovništva u središnju Hrvatsku, moguć je i obrnut utjecaj.⁹

Vrlo je zanimljiva i modruška uporaba riječi *piļjùšār* u značenju 'jastreb', npr. *piļjùšār bërē kòkoši*. Može se usporediti s riječju *pijuk* u istom značenju u pojedinim čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori, odnosno s inačicom *pijūn* u govoru potomaka iseljenika iz 1715. Budući da riječ *pijuk* inače znači 'kljuka' (usp. Skok 1972: 655), po principu sličnosti dogodio se semantički pomak prema značenju 'zavinuti kljun', a zatim drugi semantički pomak po principu sinegdohe, jer je u tim krajevima najčešća razmjerno veća ptica s takovim kljunom upravo jastreb.

Riječ *rubac* pripada staromu sloju hrvatskoga leksika svih triju narječja (naravno, u različitim fonološkim inačicama), a ne samo kajkavskom. Rabi se i u modruškom idiomu, u kojem se u današnje doba govori *rúbac*. Riječ *rubac* može se čuti i u drugim čakavskim govorima toga kraja, npr. u tounjskom, također u čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori. Riječ *oganj* (u različitim fonološkim inačicama) također pripada staromu sloju hrvatskoga leksika svih triju narječja. U Modrušu se govori *òganj*. Ta je riječ uobičajena i u ostalim starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja, npr. u oštarskom i tounjskom. Riječ *oganj* također rabe čakavci u polutisućljetnoj dijaspori. U različitim se fonološkim inačicama u čakavštini, kajkavštini i hrvatskoj arhaičnoj štokavštini susreće i riječ *zdenac*. U modruškom je govoru to *zđēnac* (s umanjenicom *zđēnčić*). Istovjetnu inačicu susrećemo i u oštarskom govoru. Riječ *zdenac* se rabi i u drugim čakavskim govorima toga kraja, također i u polutisućljetnoj dijaspori. U starom hrvatskom leksičkom sloju jest i riječ praslavenskoga podrijetla *lāsi* (< *vłasi*) 'kosa', u tom značenju u množinskom obliku ženskoga roda i-sklonidbe. Naravno, rabi se i u ostalim idiomima s čakavskom osnovicom u ogulinsko-modruškom kraju, npr. u Oštarijama, Tounju i Turković Selu, a

⁹ U polutisućljetnoj dijaspori u tom je značenju vrlo zastupljen i germanizam *fertuk* (u različitim fonološkim inačicama). Taj se germanizam također susreće u čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja, npr. *fertun* u Tounju.

upravo realizaciju *lâsi* rabili su i potomci iseljenika iz g. 1715. U različitim fonološkim inačicama rabi se i inače u čakavštini i kajkavštini, a ponegdje i u hrvatskoj štokavštini, npr. u Dubrovniku.

Još uvijek se rabi i stara hrvatska riječ praslavenskoga podrijetla *sľiva*¹⁰, ali je postupno potiskuje novija štokavska fonološka inačica *šljiva* (< sljiva < sliva), npr. *šljive su rōdile*. Inače se realizaciju *sliva* može čuti i u drugim govorima ogulinsko-modruškoga kraja, npr. u tounjskom, također u čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori, a rabili su je i potomci iseljenika iz 1715.

Imenica srednjega roda *okno* u značenju 'prozor' stara je hrvatska riječ, osobito zastupljena u sjeverozapadnoj čakavštini i kajkavštini. U Modrušu se govori *ókno*, a u naglasnim inačicama rabi se i u ostalim starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja, npr. u Turković Selu i Tounju. Modruška imenica *plōt* 'plot, ograda' također je stara hrvatska riječ praslavenskoga podrijetla, a etimologijski je povezana s glagolom *plesti*. U fonološkim se inačicama rabi i u ostalim govorima ogulinsko-modruškoga kraja, npr. u oštarskom, a također u različitim čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori.

Stara hrvatska imenica *krosna* 'tkalački stan, razboj' plurale je tantum srednjega roda. Osobito je česta, ili je barem bila česta u čakavštini i kajkavštini, pa tako i u čakavaca u polutisućljetnoj dijaspori. U modruškom se govoru rabi naglasna realizacija *krōsna*.

Prepoznatljivo je čakavska u modruškom govoru i riječ *sāja* u značenju 'čađa'. Također se, u naglasnim inačicama, rabi i u ostalim govorima toga kraja, npr. u oštarskom i tounjskom. Modruška imenica srednjega roda *jāpno* 'vapno' također je stara hrvatska riječ praslavenskoga podrijetla, u toj fonološkoj inačici svojstvena čakavštini, makar i s dugouzlasnim naglaskom, dok se npr. u Oštarijama govori *jāpno*, a tako su govorili i potomci iseljenika iz 1715.

Zanimljiva je u modruškom govoru uporaba imenice ženskoga roda *žliba* u značenju 'udolina, dolina'. U pojedinim čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori u istom je značenju očuvana nekadašnja tvorbeni inačica *žlipka*. Formalno su te realizacije etimologijski povezane s praslav. *gelb 'žlijeb, kanal', ali P. Skok pretpostavlja i etimologijsku vezu s pridjevom *glubok*, *glibok* 'dubok' (usp. Skok 1973: 683). Upravo bi potonja etimologijska veza mogla objasniti modruško (odnosno značenje u polutisućljetnoj dijaspori) 'udolina, tj. ono što je dublje u odnosu na ostali krajobraz'. Stara imenica *škāja* rabi se u značenju 'prirodna udubina u kamenu za vodu'.

U pojedinim se hrvatskim govorima još uvijek rabi stara hrvatska riječ *blazina* u značenju koje u normiranom jeziku, ali i u mnogim govorima, osobito štokavskim, danas ima turcizam 'jastuk'. U hrvatskim govorima još vrlo rijetko nalazimo tu riječ (uključujući i različite fonološke inačice u svom temeljnom značenju). P. Skok navodi uporabu u Žumberku (Skok 1971: 171), a susreće se i u polutisućljetnoj dijaspori, ali samo u pojedinim čakavskim ikavsko-ekavskim govorima podskupine zvane Hrvati Hati, u značenju 'jastuk', npr. *blazi'nja* u Jandrofu u Slovačkoj te u Bizonji u sjeverozapadnoj Mađarskoj. U oba

¹⁰ U brojnim čakavskim idiomima i danas se rabi starija realizacija *sliva*, a rabio ju je i stariji naraštaj Dubrovčana, također i mnogi kajkavci.

se govora rabi i umanjena *blazi* 'njka 'jastučić', u Jandrofu i *blazi* 'njkica kao pojačani deminutiv.¹¹ Budući da je vremenom u modruškom govoru, kao i u mnogim drugim hrvatskim govorima (osobito u sjeverozapadnoj čakavštini i kajkavštini), prihvaćena posuđenica *vânjkuš* u značenju 'jastuk', riječ *blâz(i)na* u modruškom govoru suzila je značenje, pa se rabi u značenju 'jastučnica'¹².

Imenica m. r. *biľjac* (G. jd. *biľjca*) označuje stvar. Rabi se u značenju 'svijetli sukneni pokrivač' jer je pridjev *biľ* od starine uobičajen ne samo u značenju 'bijel' nego i u značenju 'koji je svijetle boje općenito'. Tako je i u modruškom govoru.¹³

U modruškom se govoru u značenju 'puce, dugme' rabi inačica u muškom rodu *pùtac* (G. jd. *pùca*). P. Skok navodi potpuno isti primjer u oba oblika, ali iz Istre (usp. Skok 1973: 65). U modruškom se govoru rabi i riječ *lòpâr* u značenju 'lopatica za stavljanje još nepečenoga kruha u peč', npr. *mètn(i) krâv na lòpâr*. U značenju pak 'borovica' rabi se u modruškom govoru riječ *bînj*, koja je etimologijski povezana s riječju *bor*. Valja izdvojiti i imenice muškoga roda *pèšnjâk* u značenju 'vaza za cvijeće' te *râbuš* u značenju 'novčanik'.

Osobito je zanimljiva modruška imenica srednjega roda *tr̃glo* u značenju 'rod, podrijetlo', npr. *tí si vr̃žjèga tr̃gla*. Ta je riječ etimologijski povezana s glagolom *trgati* u prenesenom značenju 'potjecati (od nečega ili nekoga)', od kojega je bila izvedena sufiksom *-lo*. U modruškom se govoru rabi i imenica *prélo*, izvedena sufiksom *-lo* od glagola *presti*, npr. *íc u prélo*.

U ovom se čakavskom govoru uglavnom rabi rodbinsko nazivlje praslavenskoga podrijetla, npr. *snâja* (prema praslav. *snâhá*, usp. Skok 1973: 297) u značenju 'sinova supruga'; *ďiver* 'djever, suprugov brat'; *zâlva* 'zaova, suprugova sestra'; *pûn(i)ca* 'punica, suprugina mati'¹⁴; *tâst* (prema praslav. *tâst*, usp. Skok 1973: 445) u značenju 'suprugin otac'; *svèkar* prema praslav. *svekrъ* usp. Skok 1973: 370) 'suprugov otac'. Pojednostavljenje i unifikacija rodbinskoga nazivlja zapaža se u već spomenutoj uporabi riječi *nèvesta* u značenju 'jetrva', npr. *kòd nas su nèveste za dvâ brâta; mí vičemo nèvesta* 'mi govorimo *nèvesta*'. Tek se u novije vrijeme može čuti i *jètrva*, najvjerojatnije pod utjecajem obližnjih novoštokavaca.

U ogulinsko-modruškom kraju za krumpir razrezan po dužini na dva dijela i tako pečen rabi se naziv u množinskom obliku ž. r. *police*. Sukladno tomu i u ogulinskom kraju su *pòl(i)ce*.

¹¹ U pojedinim čakavskim ikavsko-ekavskim govorima Hrvata Dolinaca i Poljanaca u polutisućljetnoj dijaspori riječ *blazinka* rabi se u značenju 'dio zaprežnih kola', npr. kod Dolinaca *blazinka* u Šuševu u srednjem Gradišću u Austriji (usp. Czenar 1981: 20, 36), kod Poljanaca *blazinka* i *blazinka* u Cindrofu, Prodrštofu i Trajštofu u sjevernom Gradišću u Austriji (usp. Kornfeind 1991: 73). Inače, prema svojim višekratnim terenskim bilješkama mogu zaključiti da se u govoru Poljanaca u Austriji u značenju 'jastuk' obično rabi riječ praslavenskoga podrijetla *podglavača*, a u ostalim čakavskim govorima u Austriji stari germanizam *van(j)kuš*.

¹² Inače se taj značenjski pomak, tj. uporaba riječi *blazina* u značenju 'jastučnica' nerijetko može susresti u mnogim čakavskim ikavskim govorima u srednjoj Dalmaciji, u kojima je, u značenju 'jastuk' s vremenom prevladao romanizam *kušin*.

¹³ Već je spomenuta u modruškom govoru riječ *biľ(i)ca* u značenju 'vrsta svijetle šljive'.

¹⁴ Jedno od sela koje se spominje u *Modruškom urbaru* zove se *Selo Puničino*, pa se može zaključiti da se na modruškom prostoru riječ *punica* rabila i u 15. stoljeću.

U modruškom govoru susrećemo još npr. stare hrvatske riječi *kút* (od praslav. *kot*), imenicu ž. r. *žipka* izvedenu od glagola *zibati* i dr. Među "običnim" riječima ne treba zaboraviti ni one kao npr. *iskra*; *mètla*; *žlica*; *plàmen*. Sve navedene riječi rabe se i u čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori. U modruškom govoru uobičajena je i riječ *stàza* (stoslav. *stbza*) s umanjicom *stàzica*. Tipične su za čakavske govore toga kraja i prijedložne sveze tipa *nà tli* 'na podu'; *nà tla*.

Iz praslav. **čьlověкъ* razvila se u starohrvatskom realizacija *človik*, *človek* i sl. Na njezinu uporabu u čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u središnjoj Hrvatskoj barem do 16. stoljeća upućuje realizacija *človik* u svim govorima toga dijalekta u polutisućljetnoj dijaspori. Međutim, potomci iseljenika iz 1715. govorili su *čđvik*, što upućuje na zaključak da se u starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja promjena *čl-* > *č-* u toj riječi dogodila kasnije u 16. stoljeću ili tijekom 17. stoljeća, najvjerojatnije pod utjecajem znatnijega broja doseljenih novoštokavaca. Tako se danas, kako je već spomenuto, u modruškom govoru može čuti starija naglasna inačica *čđv(i)k* i novija *čđv(i)k*, a u dijela govornika i *čđuk*. Realizacija *čovik* u različitim se naglasnim inačicama rabi i u ostalim starinačkim govorima toga kraja, npr. u oštarskom.

Premda se riječ praslavenskoga podrijetla *paljak*, u značenju 'velika drvena žlica' rabi i drugdje na čakavskom području, npr. u Istri (usp. Skok 1972. 594), a također u fonološkoj inačici *pajàk* u dijelu čakavskih govora, npr. na otoku Hvaru (npr. Svirče u središnjem dijelu otoka, Brusje u zapadnom dijelu), fonološka inačica *pàljak* (G jd. *pàljka*) u modruškom se govoru možda rabi pod utjecajem nedalekih doseljenih štokavaca.

Pod njihovim se utjecajem vjerojatno rabi i riječ *čmàrak* 'čvarak' jer se u čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori ta riječ ne susreće nego realizacija *ocvirak* (rjeđe *ocvarak*), a govornici je obično rabe u množinskom obliku.

Modruška imenica ženskoga roda i-sklonidbe *plisnād* u značenju 'plijesan' u prošlosti je nastale izvođenjem sufiksom *-ād* iz imenice *plisan* 'plijesan' te kasnije preuzela značenje riječi od koje je nastala. U tom primjeru također valja pretpostaviti jezični utjecaj doseljenih novoštokavaca jer u polutisućljetnoj dijaspori ni u čakavskim, ni u kajkavskim, pa čak ni u arhaičnim štokavskim organskim idiomima nema izvedenica tim sufiksom.

Veći je broj primjera u hrvatskim idiomima u kojima je izvedenica preuzela značenje polazne riječi od koje je izvedena. U modruškom je govoru takav primjer imenica ž. r. *mìš(i)na* koja se rabi u značenju 'mijeh'. Takav semantički pomak, kada uvećanica preuzima značenje polazne riječi, karakteristika je novoštokavskih govora, pod utjecajem kojih se susreće i u pojedinim čakavskim govorima¹⁵, pa i u modruškom primjeru možemo pretpostaviti utjecaj kasnije doseljenih novoštokavaca u obližnja mjesta.

Za imenicu *bërba* 'berba, trgađba grožđa' može se pretpostaviti da u modruškom govoru nije u uporabi od starine. Naime, u čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori isključivo se rabe inačice *t(e)rgadba* i rjeđe *t(e)rganje*, a i inače su u čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u tom značenju česte izvedenice od glagola *trgat*, npr. *trgàdba* u Vrniku na Krku.

¹⁵ Tako se npr. u čakavskom ikavskom govoru otoka Drvenika Veloga, koji je bio pod štokavskim utjecajem, imenice *mìšina* i *mih* rabe kao sinonimi.

U čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori ne rabe se ni riječi *brašno* i *cura*. Međutim, obje su riječi rabili potomci iseljenika iz 1715., pa se može pretpostaviti da su u čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja usvojene tijekom 17. stoljeća od doseljenih novoštokavaca. U modruškom se govoru rabe realizacije *brāšno* ‘brašno’ i *cūra* ‘djevojka’, a susreću se i u ostalim govorima toga kraja, npr. u Turković Selu.

Riječ *rāž* pojavljuje se u modruškom govoru u novije vrijeme i vjerojatno je preuzeta iz normiranoga književnoga jezika. Inače je u čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja uobičajena u tom značenju riječ *ržulja*, koju rabe i čakavci u polutisućljetnoj dijaspori s očuvanim inicijalnim /h/, pa govore *hržu(l)ja*.

I u modruškom su govoru pojedine riječi i izrazi nastali kao plod ljudske mašte i praznovjerja. Takova je npr. imenica m. r. *mrāčnjāk*. Ta izvedenica od pridjeva *mračan* ima značenje ‘visoka kreatura nalik na čovjeka koja noću ubija ljude’. Neizostavno je i vjerovanje u vile, pa npr. *bēla vīla je cūra na kōzji nōga u belini*.

Stari hrvatski pridjev praslavenskoga podrijetla *žūk* ‘gorak’ u različitim je morfonološkim inačicama uobičajen u kajkavštini i sjeverozapadnoj čakavštini, pa tako i u modruškom govoru i drugim govorima toga kraja, npr. u tounjskom, također u čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori.

Jedno od značenja riječi praslavenskoga podrijetla *metulj* jest ‘bolest izazvana nametnikom metiljem, tj. metuljem’. Zbog toga od te imenice izvedeni pridjev *metuljav* prvotno je značio ‘bolestan od bolesti koju izaziva metulj’. Kasnije se međutim značenje proširilo, pa je pridjev *metuljav* počeo značiti ‘bolestan općenito’, a zatim i ‘slab (u tjelesnom smislu)’. U potonjim se značenjima rabi pridjev *metūljav* u modruškom govoru, npr. *svē metūljavo i nējāko*.

Pridjev *vel(i)k, a, -o*, odnosno u određenom obliku *vel(i)ki*¹⁶ sastavnim je dijelom čakavskih ikavsko-ekavskih govora u ogulinsko-modruškom kraju, također u polutisućljetnoj dijaspori, a rabili su ga i potomci Hrvata iz 1715. U *Modruškom urbaru* također se susreću isključivo takove realizacije, a tako je i u današnjem modruškom govoru, npr. *vēl(i)k zdēnac*.

Satovi, tj. ure kao odsječci vremena izražavaju se rednim brojevima, npr. *Tō je bila dēveta, dēseta vūra ūvēčēr* ‘bilo je devet ili deset sati uvečer’.

Glagol praslavenskoga podrijetla *delat* ‘raditi’ uobičajen je u sjeverozapadnoj čakavštini, uključujući i čakavske govore u polutisućljetnoj dijaspori, i sve temeljno čakavske govore u ogulinsko-modruškom kraju. Sukladno tomu i u modruškom je govoru *dēlat*, npr. *dēlala sam pri njem*. Glagol *delati* u tom se značenju rabi i u tekstu *Modruškoga urbara*.

Modruški glagol VI. vrste *ručēvat* (prez. *rūčujēm*) u značenju ‘doručkovati’ još uvijek rabe i ostali čakavci ogulinsko-modruškoga kraja, osobito stariji naraštaj. U tim se govorima riječ *rūčak* rabi u značenju ‘doručak’. Glagol *ručēvat*, također u značenju ‘doručkovati’, redovito se rabi i u čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori, u različitim naglasnim inačicama.

¹⁶ A ne inačica *veli, -a, -o*.

U današnjim se govorima ogulinsko-modruškoga rjeđe rabi polazni glagol *peljat* u značenju 'voditi', a češće prefiksalne tvorenice od toga glagola, npr. u modrškom govoru *Íve mi dopèljā; dopèljāj ga med đicu*.

U modruškom govoru rabi se složeni glagolski izraz *mòrebit* u značenju 'moguće je'. Može se čuti i u drugim govorima toga kraja, npr. u oštarskom govoru, također i u čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori. Rabili su ga i potomci iseljenika iz 1715.

Zanimljiv je u ovom govoru i onomatopejski glagol *řzetat* u značenju 'rzati', npr. *kònj će řzetat*. Može se usporediti s glagolom *řizgetat* u brojnim čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori. Onomatopejski pak glagol *gakat* u modruškom se govoru odnosi i na grakanje gavranova, npr. *Gãrvãni gãćedu oko Grãd(i)ne*.

Kao u ostalim čakavskim govorima u ovom kraju, npr. poput govora Oštarija i Turković Sela, i u modruškom se govoru rabe prezentski oblici glagola *velit, npr. u obliku 3. os. jd. *vèlī*. Tako je i u čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori. Inače taj glagol (u prezentskim oblicima) pripada temeljnomu leksičkomu fondu svih triju hrvatskih narječja, a u prošlosti se znatno više rabio nego danas.¹⁷

Nesvršeni glagol *teći* u hrvatskom se jeziku od starine rabio i u značenju 'trčati', a kasnije i 'bježati'. Kod prefigiranoga svršenoga glagola *uteći* s vremenom je prevladalo značenje 'pobjeći'. U tom se značenju glagol *ùteć* rabi i u modruškom govoru, npr. *ùtekla sam*.

Glagol *přibirat se*, koji je nastao imperfektivizacijom prefigiranoga svršenoga glagola, rabi se u modruškom govoru u značenju 'skupljati se', npr. *pòmalo se přibire* 'pomalo se skuplja'.

Modruški glagol *mùćat*, zajedno sa svojim prefikslnim tvorenicama također je stari hrvatski glagol praslavenskoga podrijetla koji pripada svim hrvatskim narječjima, a iz normiranoga hrvatskoga jezika potiskuje ga istoznačnica *šutjeti* (sa svojim tvorenicama). U govorima ogulinsko-modruškoga kraja još se uvijek rabi i polazni glagol i tvorenice, npr. u Tounju i Oštarijama, pa tako i u Modrušu, npr. u imperativnom obliku: *Trpi, mùći, đuraj!; Mùći! Premùći!*. Među inim, taj je glagol u redovitoj uporabi i u čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori.

Modruški glagol II. vrste *vrnut se* 'vratiti se' također je praslavenskoga korijena (usp. Skok 1973: 631-632). U modruškom je govoru uobičajen, npr. *kad se vrnēm; je sam se vrnula*. Glagol *vrnut se* (obično u sintagmi *vrnut se nazad*) susreće se i u ostalim čakavskim govorima toga kraja, npr. u Turković Selu i gradu Ogulinu.

Od nekadašnjega glagola praslavenskoga podrijetla *nesti*, rabe se prefigirane tvorenice tipa *òdnest* 'odnijeti'. Valja spomenuti i glagol *nùkat* u značenju 'raščešljavati (vunu)', npr. *Vùna se nòsila nùkat*.

Analogijom prema nesvršenom vidu *mètat* u modruškom se govoru rabi svršeni glagol IV. vrste *mètit* 'staviti', npr. *ja mètila vřiću ùzã se*. Takova je uporaba više svojstvena novoštokavštini nego čakavštini. Čakavštini je naime svojstven glagol II. vrste *mètnut*,

¹⁷ Prezentski oblici toga glagola od starine su imanentni svim hrvatskim narječjima, pa se npr. susreću i u jeziku dubrovačke književnosti u 16. stoljeću. Među štokavcima koji rabe taj glagol izdvajamo još npr. šokačke Hrvate u Rekašu u Rumunjskoj i bunjevačke Hrvate u Bačkoj.

premda pod utjecajem novoštokavskih ikavskih govora, sve je više čakavaca koji govore *mètnit*¹⁸, pa i onih koji govore *mètit*¹⁹.

Od imenice *utro* protezom je nastala fonološka inačica *jutro* u značenju 'prvi dio dana'. Ta se imenica rabila s nekadašnjim prijedlogom *vъ* u značenju 'u jutro', ali i u značenju 'sutra'. Nakon ispadanja poluglasa reducirao se i inicijalni fonem /v/, tj. *vъ jutro* > *v jutro* > *jutro*. U dijelu govora ogulinsko-modruškoga kraja rabi se u značenju 'sutra' inačica *jutro*, a u modruškom govoru inačica *jùtra*.

Među frazemima izdvajamo *òstat na mèstu* u značenju 'naglo od iznenadnoga šoka umrijeti'.

Latinskoga je korijena riječ *cígla* (lat. *tegula*) koja je u hrvatskom jeziku usvajana preko različitih jezika posrednika (usp. Skok 1971: 274), npr. u modruškom govoru *cígla za pokrívanje* u značenju 'crijep'. Također je latinskoga korijena i riječ *štèrnja* 'ograđeno spremište za kišnicu' (lat. *cisterna*). Imenica *kârmina* 'jelo u čast pokojnika', u modruškom se govoru rabi u jednini, npr. *Jòš je kârmina bila ù kući*. P. Skok tu riječ etimologijski smatra hibridnom, tek djelomice latinskoga podrijetla (usp. Skok 1972: 52-53).

Stara posuđenica iz furlanskoga *pládanj* u modruškom se govoru rabi u značenju 'tanjur'. Također je, u naglasnim inačicama, do danas očuvana u čakavskim govorima u polutisučljetoj dijaspori. Preko dalmatoromanskoga posuđena je riječ *kántriga* (usp. Skok 1972: 63), u Modrušu u značenju 'sjedalica s naslonom'. Također je preko dalmatoromanskoga posuđena riječ *škâmalj* (G jd. *škâmlja*) (usp. Skok 1973: 399), u Modrušu u značenju 'crkvena klupa'.

Inače modruški govor karakterizira velik broj riječi romanskoga podrijetla, bilo starijih ili novijih posuđenica. Mnoge od njih označavaju hranu i stvari te glagolske radnje uglavnom vezane uz kuću i okućnicu, ili uz crkvu, a većinom se susreću i u ostalim starinačkim govorima toga kraja, npr. *fâžòl* 'grah' (prema tal. *fagiolo*); *pàlènta* 'žganci' (prema tal. *polenta*); hibridna izvedenica s domaćim sufiksom *pàdel(i)ca* 'plitka posudica za kuhanje' (prema tal. *padella*); hibridna izvedenica s domaćim sufiksom *kàlača* 'posuda kojom se *kala*, tj. zahvaća voda iz *šternje*' (prema tal. *calare* 'spustiti') (usp. Skok 1972: 19). Naime, *kalača* se mora spustiti do vode koju se želi zahvatiti. Od glagola *kalat* prefiksacijom domaćim sufiksom tvori se u modruškom govoru glagol *zakàlat*, npr. *zakàlāj si vodu za kùću* 'zahvati *kalačom* vodu koja ti je potrebna u kući'. Taj je glagol hibridna tvorenicu. U množinskom se obliku ž. r. rabi romanizam *škàle* u značenju 'ljestve' (prema tal. *scala*), npr. *nè more se po škàla gòri* 'ne može se po ljestvama gore'. U množinskom je obliku i dvočlani izraz *usne cìtre* u značenju 'usna harmonika', kojega je drugi dio romanizam (prema tal. *citara*). Romansku osnovu ima i glagolska imenica *kampànānje* 'vrsta svečane zvonjave na blagdane' (riječ je etimologijski povezana s tal. *campanile* 'zvonik'). Romanskoga je podrijetla i glagol *dūrat* 'dugo trajati, prenes. dugo

¹⁸ Tako su govorili i potomci iseljenika iz 1715., a i danas se čuje od čakavaca u ogulinsko-modruškom kraju.

¹⁹ U već spomenutom čakavskom ikavskom govoru otoka Drvenika veloga, koji je bio pod štokavskim utjecajem, također se govori *mètit*.

nešto podnositi' (prema tal. *durare*), npr. *Sāmo je tēško dūrat ònem ki dūrā*. Prilog *drito*, u značenju 'ravno', također je romanizam (prema tal. *dritto*), npr. *drito sam se vòzil*.

Razmjerno su noviji romanizmi kao npr. *āmbrela* 'kišobran' (prema tal. *ombrello*), npr. *Prvo se diván(i)lo āmbrela*.

Najvjerojatnije su u modruškom govoru posuđeni romanizmi (bez njemačkoga posredovanja) riječi kao npr. *vūra* 'ura, sat' (prema tal. *ora*), npr. *tô je bila dēveta, dēseta vūra iūvečēr*, zatim *fāmīlija* (prema tal. *famiglia*), premda nije isključeno njemačko posredovanje (njem. *Uhr; Familie*). Također je teško utvrditi je li riječ *cūkar* (G jd. *cūkra*) usvojena preko talijanskoga, odnosno mletačkoga (*zuccherero*) ili preko njemačkoga (*Zucker*), odnosno je li riječ *štāla* (u modruškom govoru u značenju 'nastamba za goveda i ovce') fonološka prilagođenica njemačkoga *Stall* ili je usvojena preko talijanskoga *stalla*.

Inače, vrlo su brojne posuđenice iz njemačkoga u modruškom govoru koje kao, i romanizmi, najčešće označuju stvari vezane uz kuću i okućnicu, uključujući i dijelove odjeće. Među njima izdvajamo imenice kao npr. *gānak* (G jd. *gānka*) 'hodnik, predsoblje' (prema njem. *Gang*); *štīge* 'stube' (prema njem. *Stiege*); *štōkln* (G jd. *štōklna*) 'stolac bez naslona, obično kuhinjski' (prema njem. *Stockerl*); *šērājzl* (G jd. *šerajzla*) 'žarač', tj. 'željezna naprava za raspirivanje žara' (prema njem. *schüren* 'raspirivati, žariti' + *Eisen* 'željezo'), *štrīk* (G jd. *štrika*) 'konopac' (prema njem. *Strick*). Sve su, u različitim inačicama, manje-više uobičajene u starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja.

Modruška riječ *kīklja* u značenju 'suknja' posuđenica je iz austrijskoga njemačkoga (< *Kickel*) (usp. Skok 1972: 79). Zato nije začudno što se rabi i u pojedinim čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori, a također i pojedinim čakavskim govorima u Primorju i na otocima, također u središnjoj Hrvatskoj. Međutim, u značenju 'podsuknja' u modruškom se govoru rabi posuđenica muškoga roda *ūnturak* (G jd. *ūntūrka*) (prema njem. *Unterrock*). Muškoga je roda i germanizam *fūsekln* u značenju 'muška vunena čarapa'. Može se povezati s njem. *Fuss-sohle* ili *Fuss + Socken*. Imperativni oblik *mūs* u značenju 'moraš' također je preuzet od oblika njemačkoga glagola *müssen* 'morati', a također i prilog *fērtik* 'gotovo' (prema njem. *fertig*), npr. *Nāpravi i fērtik!*

Već je spomenuta riječ *van(j)kuš* koja se, među inim, u različitim fonološkim inačicama do danas rabi i u čakavštini, osobito sjeverozapadnoj. Tako se i u modruškom govoru rabi riječ *vānjkuš* 'jastuk', a i u drugim čakavskim govorima toga kraja, npr. u oštarskom. Inače, ta se riječ, u različitim fonološkim inačicama, također rabi u dijelu čakavskih govora u polutisućljetnoj dijaspori, npr. u govoru Hrvatskoga Groba u Slovačkoj. Premda je imenica *vanjkuš* njemačkoga podrijetla, u hrvatskim govorima, pa tako i u modruškom, nije germanizam jer je posuđena preko mađarskoga *vānkos*.

Modrušani, rabe imenicu ž. r. *pūla* u značenju 'mjehur'. Budući da P. Skok u svom rječniku navodi pridjev *puljkav* u značenju 'pun mjehura na koži', a imeničku osnovu toga pridjeva određuje kao balkanski turcizam grčko-latinskoga podrijetla (Skok 1973: 73), najvjerojatnije je i riječ *pūla* u modruškom govoru posuđena od doseljenih novoštokavaca.²⁰

²⁰ Čakavci ikavsko-ekavskoga dijalekta u polutisućljetnoj dijaspori ne poznaju, naravno, taj turcizam, nego u značenju 'mjehur' rabe različite fonološke inačice tvorbenih inačica *mišac*, *mišak* i *mehur*.

Balkanski turcizmi i inače nisu rijetki u modruškom govoru, kao ni u starinačkim govorima toga kraja općenito. Tako se npr. u modruškom govoru rabe balkanski turcizmi perzijskoga podrijetla²¹, kao npr. *čemer* u značenju 'pojas na muškoj narodnoj nošnji (tkan)'. Među takovima je i veći broj riječi koje su morfološki prilagođene i uobičajene u čakavskim govorima toga kraja, kao npr. u modruškom govoru glagol *diván(i)t* (npr. *ní se smílo diván(i)t*; *nikako ní mǝgal diván(i)t*; *máli ̀englěski divāni.*), ili u *žigerica*, npr. u sklopu dvočlanoga naziva *žigerica črnā* 'jetra'. Među turcizmima izdvajamo ovom prigodom i riječ *đǝn* u značenju 'potplat' i *kǝruz* 'kukuruz' (s ispuštanjem jednoga od dvaju fonološki istovjetnih slogova), koja je usvojena preko turskoga *kokoroz* (usp. Skok 1972: 229).

U modruškom se govoru rabi i riječ *livada*, koja je balkanski grecizam (usp. Skok 1972: 310). Te posuđenice također nije bilo prije turske najezde. U *Modruškom* se *urbaru* u tom značenju rabi stara hrvatska riječ *luka*, zatim *sinokoša* kao 'vrsta luke', te sukladno tomu i dvočlani naziv *luka sinokoša*. U čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori također se rabe riječi *luka* i *sinokoša* u tom značenju, ali ne grecizam *livada*. Međutim, potomci Hrvata iz 1715. imali su riječ *livada*, što upućuje na zaključak da se ta posuđenica pojavila u modruškom kraju u 17. st., zajedno s doseljenim novoštokavcima, od kojih ju je preuzelo starinačko žiteljstvo.

Zanimljivo je da starinačko stanovništvo u mjestima koja su razmjerno blizu Ogulina redovito za taj grad rabe ojkonomnu inačicu *Gulin*, pa je u modruškom govoru to npr. *Gǝlǝn* (G *Gulina*), u Oštarijama *Gǝlǝn*, itd. Za ostatke nekadašnje zidovima opasane utvrde Tržan, odnosno ostatke staroga grada u današnjem se modruškom govoru rabi ime *Grǝd(i)na*, što je u skladu s hrvatskom tradicijom. To se ime susreće i u drugim starinačkim govorima toga kraja, npr. u Oštarijama.

U Hrvata se za razdoblje što prethodi Božiću od davnine rabi naziv *advent*, koji je preuzet iz katoličkoga latinizata (lat. *adventus* znači *dolazak*). Općenito se može reći da je u govorima hrvatskoga puka, i to u svim narječjima, češći latinizam *advent* nego domaća prevedenica *došašće*, pa je i u modruškom govoru *ǝdvent*. Također u skladu s hrvatskim govorima toga kraja, zadnji se dan adventa zove domaćim imenom *Bǝdnjak* (24. prosinca), npr. *na Bǝdnjak*. Domaće je i ime blagdana Kristova rođenja. Ni tu nema leksičkoga odstupanja od ostalih hrvatskih govora. Rabi se naglasna inačica *Bǝžić* (25. prosinca).

Starinačko stanovništvo u cijelom ogulinsko-modruškom kraju blagdane Svijećnice i Blagovijesti naziva *Svetica*. Blagdan Svijećnice (2. veljače) smatra se prvim marijanskim blagdanom u liturgijskoj godini, i bio je prva svetkovina u Gospinu čast na koju se u liturgijskoj godini hodočasti u svetište Gospe od Čudesa u Oštarije, pa se zato u Modrušu zove *Prvǝ Svět(i)ca*. To se ime, u naglasnim inačicama, susreće i u ostalim starinačkim govorima toga kraja, npr. u Oštarijama, u gradu Ogulinu, u Zagorju Ogulinskom i dr. Ime *Prvǝ Světca* rabi se i u mjesnom govoru Cerovca kraj Slunja, što nije začudno ima li se na umu da povijesna istraživanja bilježe selidbe iz ogulinskoga kraja na slunjsko područje.

²¹ Usp. Skok 1971: 352, 410, 473.

Potomci iseljenika iz 1715. također su Svijećnicu nazivali *Svètica*. U Saborskom je također za Svijećnicu zabilježeno ime *Prva svetica* (usp. Krizmanić 1995: 42).²²

Za Blagdan Blagovijesti rabi se u modruškom govoru ime *Drùgā Svèt(i)ca*, a to je bila druga svetkovina u Gospinu čast, na koju se u liturgijskoj godini hodočasti u oštarsko svetište. I to se ime, opet u naglasnim inačicama, susreće i u ostalim starinačkim govorima toga kraja, npr. u Oštarijama i Ogulinu, u Zagorju Ogulinskom, također u Cerovcu kraj Slunja, a rabilo se i u govoru iseljenika iz 1715. Modrušani imaju meteorološku poslovicu *Prvā Svèt(i)ca donèse `iskru, a drùgā `ugarak*, tj. o Svijećnici postaje barem za iskricu toplije, a o Blagovijesti je već toplo kao kad se grije uz ugarak. Ta se modruška poslovice može usporediti s drugim oštarskim i ogulinskim imenom za Svijećnicu, koje glasi *Prva `iskrica*, odnosno s drugim ogulinskim imenom za Blagovijest, koje glasi *Glāvnjica* jer je čak za *glāvnju d`rva toplije*.

Blagdan Uskršnuća Kristova u svim se starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja naziva *Vazam*, a razlike mogu biti samo u naglasku. U Modrušu se govori *Vāzam*. Ime *Vazam* zabilježeno je i u *Modruškom urbaru*, također je uobičajeno u čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori, a rabili su ga i potomci iseljenika iz 1715. Nedjelja poslije Vazma u Modrušu se naziva *Bēla nēd(i)lja*. I to se blagdansko ime, u fonološkim inačicama, rabi u ostalim starinačkim govorima toga kraja, također u spomenutim govorima u polutisućljetnoj dijaspori, a bilo je i u govoru iseljenika iz 1715. Sve to pokazuje višestoljetnu kontinuiranu uporabu tih blagdanskih imena u ogulinsko-modruškom kraju, naravno, kod starinačkoga stanovništva.

IZ SEMANTIKE MODRUŠKOGA GOVORA

U starijem leksičkom inventaru modruškoga govora nalaze se i pojedine riječi koje su zadržale stara značenja koja su te riječi u brojnim hrvatskim govorima imale prije velikih migracija izazvanih turskim osvajanjima. Toj skupini pripada npr. modruška imenica *řivnica* u značenju 'svaki podrum općenito, općenito svaki prostor u kući ispod razine zemlje'. Potpuno ista realizacija u istom se značenju rabi npr. u govoru Turković Sela. Rabi se npr. i u oštarskom i tounjskom govoru, ali i izvan ogulinsko-modruškoga područja, npr. među čakavcima u Gackoj dolini. U različitim je fonološkim inačicama rabe i čakavci u polutisućljetnoj dijaspori. U svim tim govorima tu staru hrvatsku riječ nije potisnuo grecizam *podrum*.

Stara hrvatska riječ *blāgo* u modruškom se govoru rabi u svom prvotnom značenju 'stoka', npr. *gōn(i)t blāgo nā vodu; tōte su blāgo řili napājat; řivik je blāga imal; trēba blāgu dāt řist*. Tako je i u ostalim starinačkim govorima u ogulinsko-modruškom kraju, npr.

²² Premda je ime *Svetica* za marijanske blagdane Svijećnice i Blagovijesti (ponegdje još i za blagdan Bezgrejnoga Začecā) karakteristično za pojedine čakavske ili temeljno čakavske govore u središnjoj Hrvatskoj između Ozlja i modruškoga područja, valja ipak spomenuti da se još ponegdje rabi ime *Svetica* za neki marijanski blagdan. Tako npr. u autohtonom čakavskom ekavskom govoru u Labinu u Istri rabi se ime *Vela Svetica* za blagdan Velike Gospe (usp. Milevoj 1992: 246; 1994: 91).

u Oštarijama, Turković Selu i Tounju, a tako je i u čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori.

Pridjev *žzderan* etimologijski je povezan s glagolom *žzdrijeti*, odnosno *žzderati*, koji je također praslavenskoga podrijetla. U modruškom se govoru rabi u značenju ‘pijan’, npr. *vráže žzderani* ‘vraže pijani’. U istom se značenju fonološka inačica *užerani*, u različitim naglasnim inačicama, rabi u polutisućljetnoj dijaspori u čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u sjevernom i srednjem Gradišću u Austriji, u zapadnoj Mađarskoj, u Slovačkoj u govorima Hrvata Hata, a rabili su je i Hrvati u južnoj Moravskoj.

U brojnim čakavskim, ali i kajkavskim govorima pridjev romanskoga podrijetla *sigur* rabi se u značenju ‘hrabar’. Tako je i u modruškom govoru, npr. *môj tâta je bîl sîgûr* ‘moj tata je bio hrabar’. U čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori često se glagol *sigurat se* rabi u značenju ‘usuđivati se, biti dovoljno hrabar za učiniti nešto’. U modruškom se govoru rabi i prefigurirani svršeni glagol *osigûrat se* ‘ohrabriti se’, npr. *sâd je se tô svè osigûralo* ‘sad se je sve to ohrabrilo (što je zapravo u kontekstu značilo: sad su se ohrabрили svi pripadnici određene kukavne skupine ljudi)’.

U sjeverozapadnoj se čakavštini glagol *projt* često rabi u značenju ‘otići’, npr. u modruškom govoru *prôj(t) ćemo mî piš(i)ce* ‘otići ćemo pješice’; *prôjdeš û šumu* ‘otideš u šumu’. U istom se značenju (naravno u fonološkim inačicama) susreće i u drugim starinačkim govorima toga kraja, npr. u govoru Turković Sela i Oštarija, a također i u različitim čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori.

U modruškom je govoru osobito zanimljiv zemljopisni naziv *đbrov* u značenju ‘kosina brijega’, npr. *pod obrovom* ‘pod kosinom brijega’. Etimologijski je povezan s glagolom *riti*, odnosno *rovati* (usp. Skok 1973: 148), od kojega je prefiksom *ob-* tvoren svršeni glagol *obrovati*. Imenica *obrov* bila je izvedenica nultim sufiksom od glagola *obrovati* i označavala je lokalitet, područje gdje je voda obrovala zemlju. Na modruškom su području vjerojatno jake kiše nerijetko obrovale zemlju na brdskim kosinama, pa odatle i značenje riječi *obrov* u tom govoru. U čakavskim se pak govorima u polutisućljetnoj dijaspori očuvao zemljopisni naziv *obrov*, odnosno fonološka inačica *ubrov* jer su različite tvorenice prefiksom *ob-* obično imale i fonološke inačice s prefiksom *ub-*, pa se zato usporedno rabio i glagol *ubrovati*. Međutim, u tim govorima naziv *obrov*, odnosno *ubrov* nema isto značenje kao u današnjem modruškom govoru, nego znači ‘obala’. Budući da su predci današnjih čakavaca u polutisućljetnoj dijaspori došli iz unutrašnjosti Hrvatske i naselili se u zemljama koje nisu na moru, najvjerojatnije su naziv *obrov* / *ubrov* rabili samo u značenju ‘obala potoka, rijeke, kanala i sl.’. U čakavskom pak govoru mjesta Bibinja kraj Zadra fonološke inačice *obròv* i *ubròv* rabe se u značenju ‘kanal na njivi za protok oborinskih voda’ (usp. Šimunić 2013: 742). Sukladno tomu i nedaleki gradić na Zrmanji, kojega su ime stari Hrvati izveli od osnova spomenutih prefiguriranih glagola sufiksom *-(a)c*, u bibinjskom govoru glasi *Ubrovâc* i *Obrovâc* (usp. Šimunić 2013: 445). Usporednica ima i drugdje. Tako npr. Josip Antun Petris iz Vrbnika na Krku u svojoj prigodnoj pjesmi “Na veselom gostenju bratje presvitloga i prečasnog gosp. Ivana Osipa Vitezića, biskupa od Veje i ostalo u Veji od godišća 1864.”, među toponimima na vrbničkom području spominje i toponim *Ubrovi* (usp. Ivanišević 2014: 17). Da je riječ o toponimu iz doba prije najjačih

turskih osvajanja, pokazuje povijesni podatak kako je knez Ivan VII. Frankopan 1471. dao vrbničkomu kaptolu posjed Ubrov (usp. Bolonić 1981: 64).

Riječ *žito* u modruškom se govoru rabi u značenju 'proso'. U istom je značenju zabilježena i u *Modruškom urbaru* prije više od pola tisućljeća, a također se u istom značenju može susresti u drugim današnjim starinačkim govorima ogulinsko-modruškoga kraja, npr. u oštarskom, također u različitim čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori.

Stari hrvatski glagol *snubiti* uobičajen je u značenjima 'nagovarati, poticati na što' i 'prositi djevojku'. U modruškom je govoru proširio značenje pa *snūbit* znači 'prizivati što, bilo dobro ili loše', npr. *snūbi zlō*.

Glagol *gojit* s prefiksom *od-* rabi se u modruškom govoru i za životinje, npr. *gōjit blāgo* 'uzgajati životinje'. I za takovu uporabu moguće su usporednice s drugim starinačkim govorima toga kraja, npr. s govorom Turković Sela. Pridjev *ljūt, ljūta, ljuto* rabi se i u značenju 'kiseo'. Prijenos značenja ima i riječ *litra* koja, osim što označuje mjeru, ima i značenje 'boca'. Glagol *brāt* rabi se u značenju 'skupljati' te odatle u prenesenom značenju 'krasti, otimati', npr. *piljūšār bēre kōkoši* 'jastreb skuplja (krade) kokoši'.

Već je navedeno da imenica *rūčak* u modruškom govoru ima značenje 'doručak'. Isto značenje ima ta riječ i u govorima bunjevačkih Hrvata novoštokavaca ikavaca, doseljenih tijekom 17. stoljeća u dijelove Like, oko Velebita i u zaleđe grada Senja. Tako npr. bunjevački Hrvati u Veljunu Primorskom²³ rabe riječ *rūčak* u značenju 'doručak', a isto tako i bunjevački Hrvati u Bačkoj. Čakavci ikavsko-ekavskoga dijalekta južnije u Lici, npr. u Brinju i u Kompolju kraj Otočca, također rabe riječ *ručak* u značenju 'doručak', a njihove se realizacije razlikuju od modruških samo u naglasku, tj. *rūčāk* u Brinju (usp. Finka i Pevešić 1968: 35), *ručāk* u Kompolju (usp. Kranjčević 2003: 864). Potomci iseljenika iz 1715. također su rabili riječ *rūčak* u tom značenju. Čakavci pak ikavsko-ekavskoga dijalekta u polutisućljetnoj dijaspori rabe glagolsku imenicu *ručenje* u značenju 'doručak' (naravno, u različitim fonološkim inačicama), koja je izvedena od glagola *ručevat* u značenju 'doručkovati', koji također rabe. Na temelju navedenoga lako je uočljiva leksičko-semantička srodnost među svim navedenim govorima, premda je tvorbena inačica čakavaca iz ogulinsko-modruškoga kraja znatno bliža novoštokavskoj i onoj iseljenika s početka 18. stoljeća nego čakavskoj u polutisućljetnoj dijaspori.

Međutim, pri uporabi leksema za središnji obrok u danu postoje bitne razlike. Općenito se može reći da čakavci (kao i kajkavci i dio Hrvata štokavaca) u tom značenju rabe neku od fonoloških inačica riječi *obed*, odnosno *obid* i sl., a ako rabe riječ *(j)užina*, onda je to u značenju 'obrok između objeda i večere', a može biti i 'obrok između doručka i objeda'. U modruškom se pak govoru središnji obrok u danu zove *jūž(i)na*, a tako je i u ostalim čakavskim govorima u ogulinsko-modruškom kraju, npr. u Turković Selu i Tounju, a bilo je tako i u govoru potomaka iz 1715. Isto vrijedi za čakavce južnije u Lici, pa je npr. i u Brinju i Otočcu središnji obrok *jūžina* (usp. Finka i Pevešić 1968:27; Kranjčević 2003: 283).²⁴ Na sve te govore, pa tako i na modruški, utjecali su doseljeni novoštokavci, jer je

²³ Primjeri iz Veljuna Primorskoga potječu iz mojih terenskih bilježaka.

²⁴ Čakavci ikavsko-ekavskoga dijalekta u polutisućljetnoj dijaspori, a u pravilu i čakavci ikavci, poput glav-nine čakavaca rabe neku od inačica riječi *obed / obid* u značenju 'središnji obrok u danu'. U govoru Hrvata Štoja

npr. u Veljunu Primorskom, kao i u govorima bunjevačkih Hrvata sjevernije u Lici, *už(i)na* također središnji i glavni, podnevni obrok u danu. Realizaciju *užna* u tom značenju rabe i bunjevački Hrvati u Bačkoj, šokački Hrvati (arhaični štokavci), npr. u mađarskom dijelu Baranje. Čakavski se primjeri iz središnje Hrvatske razlikuju, doduše, po čakavskom protetskom *j-*, ali ne i leksički. Zato je, kad je riječ o značenju leksema *juž(i)na* u modruškom i ostalim čakavskim govorima toga kraja i južnije u središnjoj Hrvatskoj, nedvojben štokavski utjecaj. Ukratko, pod utjecajem doseljenih novoštokavaca ta je riječ u autohtonim čakavskim govorima u središnjoj Hrvatskoj promijenila značenje, ali je zadržala protetsko *j-* koje je imala i u starom značenju 'popodnevni obrok'.

Popodnevni obrok, između *juž(i)ne* i *věčere*, u modruškom je govoru *māla juž(i)na*. Isti su dvočlani naziv, u istom značenju, rabili i potomci iseljenika iz 1715. Naziv *mālā už(i)na* u istom značenju rabe i novoštokavci ikavci u Veljunu Primorskom.

Općenito se može zaključiti da su se nazivi *ručak* 'doručak', *už(i)na* 'objed' i *mala juž(i)na* 'prijepodnevna užina, tj. obrok između doručka i objeda' u čakavskim govorima u središnjoj Hrvatskoj počeli rabiti pod utjecajem doseljenih novoštokavaca. Sukladni primjeri iz govora potomaka iseljenika iz 1715. te izostanak takovih realizacija u čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u polutisučljetoj dijaspori pokazuju da se ta promjena u čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u središnjoj Hrvatskoj najvjerojatnije dogodila u 17. stoljeću.

Inače, za večernji obrok, u uspoređivanim se i čakavskim i štokavskim govorima rabi isti leksem, npr. *věčera* u modruškom govoru i u govoru potomaka iseljenika iz 1715., *věčera* u govoru Veljuna Primorskoga.

Pod štokavskim utjecajem u modruškom govoru i riječ *prĳatelj* ima značenje 'zetov ili snahin otac'. Susreće se i u ostalim čakavskim ikavsko-ekavskim govorima toga kraja, npr. u govoru grada Ogulina.

Neobična je uporaba glagola *vikat* u značenju 'govoriti', npr. u modruškom govoru: *Ogulinci viču kaj, a mi čā* 'Ogulinci govore kaj, a mi ča'; *mi vičemo nĳevsta* 'mi govorimo nĳevsta (u značenju 'jetrva')'. U istom se značenju glagol *vikat* susreće i u drugim govorima toga kraja, npr. u govoru Turković Sela. Budući da u tom značenju nije uobičajen u većini hrvatskih govora, možda je posljedica romanskoga jezičnoga utjecaja (usp. Skok 1973: 592), a možda i utjecaja doseljenoga pravoslavnoga stanovništva iz obližnjih mjesta. Potonje se čini vjerojatnijim jer bi možebitni romanizam bio proširen i na hrvatskom jugu.

Pod utjecajem doseljenih pravoslavnih novoštokavaca rabi se imenica *grebĳen(i)ca* u značenju 'kralježnica'.

ZAKLJUČNE NAPOMENE

Modruški se govor po svim svojim bitnim značajkama uklapa u skupinu čakavskih ikavsko-ekavskih govora ogulinsko-modruškoga kraja, a unutar te skupine u podskupinu koja rabi zamjenicu *ča*. Riječ je o govorima koji još uvijek u znatnoj mjeri čuvaju

u Nardi u zapadnoj Mađarskoj zabilježena je riječ *južina* u značenju 'objed' (usp. Lisac 2009: 147).

čakavske značajke na svim jezičnim razinama, osobito morfološkoj, ali u kojima ima nekoliko kajkavizama (realizacije s protetskim *v-*; prezentski oblik *zěmem, zěmeš ...*, nastavak *-ega, -em* iza nepalatalnih osnova) zajedničkih svim tim govorima na koje su utjecali govori doseljenih novoštokavaca. Novoštokavski se utjecaji na modruški govor zamjećuju u naglasnom sustavu (ponajprije u uporabi kratkouzlaznoga i dugouzlaznoga naglasaka), pa taj govor ima četveronaglasni sustav i zanaglasne dužine. Tu su i različiti primjeri s izostankom čakavskoga refleksa nekadašnjega prednjega nosnoga samoglasnika ispred */j/, /č/, /ž/*, a zamjetna je i tendencija neartikuliranja zanaglasnoga kratkoga fonema */i/*, te izostanak čakavskoga fonema */t'/*. Posljedica štokavskoga utjecaja je i izostanak artikulacije fonema */h/*, zatim novo jotiranje u primjerima kao što je komparativ *młādī*, uporaba riječi *čědan* 'tjedan' s najnovijim jotiranjem, pa izostanak inicijalnoga skupa *cr-* u dijelu primjera, izostanak čakavskoga kondicionala, a također i postupna pojava nastavka *-im* u I mn. muškoga roda. Na sintaktičkoj je razini novoštokavski utjecaj najizraženiji u izricanju prošle radnje imperativom u pripovjednom diskursu. U leksiku današnjega modruškoga govora susreću se stare hrvatske riječi iz doba predturske najezde, ali ima i nemali broj turcizama. Ipak, među posuđenicama su najzastupljeniji romanizmi i turcizmi. Utjecaj doseljenih novoštokavaca na leksičkoj se razni prepoznaje npr. u uporabi riječi *brāšno, cīra* u značenju 'djevojka', *prijatelj* u značenju snahin ili zezov otac', *grebēn(i)ca* u značenju 'kralježnica'.

Na temelju usporedbi s pisanim jezikom *Modruškoga urbara* iz 1486., s govorima čakavaca ikavsko-ekavskoga dijalekta u poutisučljetoj dijaspori čiji su predci podrijetlom iz središnje Hrvatske, te s govorom čakavaca ikavsko-ekavskoga dijalekta čiji su se predci iselili 1715., zaključuje se da se štokavski utjecaj na modruški govor počinje manifestirati u 17. stoljeću. Također se pretpostavlja da se tijekom 16. ili 17. stoljeća u modruškom, kao i u svim ostalim starinačkim govorima toga kraja, pojavljuju nastavci tipa *-ega, -em* iza nepalatalnih osnova, i to pod kajkavskim utjecajem.

Također se zamjećuje i postupni utjecaj normiranoga hrvatskoga književnoga jezika, za sada još fakultativno i nesustavno.

LITERATURA, USPOREDBENI IZVORI I PRIRUČNICI:

- Bolonić, Mihovil (1981.): *Vrbnik nad morem od početka do propasti Austro-Ugarske, Krčki zbornik*, sv. 9, Posebno izdanje, Krk, 302 str.
- Czenar, Gisela (1981): *Bäuerliche Geräte und Techniken in der kroatischen Mundart von Nebersdorf/Šuševu im Burgenland, Slawistische Reihe*, 4, Klagenfurt
- Finka, Božidar; Pavešić, Slavko (1968): "Rad na proučavanju čakavskoga govora u Brinju i okolici", *Rasprave Instituta za jezik*, knj. 1, Zagreb, str. 5-44
- Ivanišević, Katica (2014): *Antologija pjesništva otoka Krka*, Naklada Lukom, Zagreb
- Ivić, Pavle (1961): "Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske", *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knj. 6, Novi Sad, str. 191-212
- Kornfeind, Angelika (1991): "Kroatische Ackerbau- und Weinbauterminologie des nördlichen Burgenlandes (nähere Umgebung von Wulkaprodersdorf)", *Burgenländische Heimatblätter*, 53. Jahrgang, Heft Nr. 2, Eisenstadt, str. 49-94
- Kranjčević, Milan (2003): *Ričnik gäcke čakāvšćine. Kōnpoljski divan*, Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke, Otočac
- Krizmanić, Josip (1995): *Saborsko i uža okolica*, Ogranak Matice hrvatske Ogulin, Ogulin
- Kruhek, Milan (2008): *Srednjovjekovni Modruš*, Ogranak Matice hrvatske Ogulin, Ogulin
- Lisac, Josip (2009): *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb
- Lukežić, Iva (1990): *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka
- Milevoj, Marijan (1992.): *Gonan po nase. Rječnik labinskog govora*, Labin
- Milevoj, Marijan (1994.): *Vadin po nase. Rječnik labinskog govora*, Knjižara i antikvarijat Matthias Flacius Illyricus, Labin
- Skok, Petar (1971-1974): *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV, JAZU, Zagreb
- Šimunić, Božidar (2013): *Rječnik bibinjskoga govora*, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar
- Tironi, Ivan (1997): "Pet stotina ljeta 'Modruškog Urbara' (1486-1986.)", u: *Urbar modruški od god. 1486.*, prir. Radoslav Lopašić, Ogranak Matice hrvatske Ogulin, Ogulin, str. 105-112
- Trdić, Zvonko (2004): "Crtice iz starije povijesti Modruša", *Modruš*, god. I, br. 1, str. 22-26
- Vulić, Sanja (2000): "Govor otoka Drvenika", *Zbornik otoka Drvenika*, sv. 1, ur. Ivan Pažanin, Drvenik, str. 561-639
- Vulić, Sanja (2006): "Sintaktičko-semantička tvorba kao rubni tvorbeni način pri tvorbi imenica u gradišćanskohrvatskim idiomima", *Croatica et slavica iadertina*, 2, Zadar, str. 73-82
- Vulić, Sanja (2007): "Govor Hrvata u Mađarskoj koji su podrijetlom sa širega ogulinskoga područja", *Modruški zbornik*, 1, Modruš, 2007., str. 13-51
- Vulić, Sanja (2007): "Prefiksarno-sufiksalna tvorba imenica u gradišćanskohrvatskim idiomima", *Čakavska rič*, br. 1, god. XXXV, Split, str. 121-138
- Vulić, Sanja (2008): "O govoru Turković Sela", *Modruški zbornik*, 2, Modruš, str. 3-29

- Vulić, Sanja (2009): "Oštarski govor u Strohalovo doba i danas", u: *Rudolf Strohal i njegovo djelo. Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa povodom 150. obljetnice rođenja Rudolfa Strohala, Karlovac 20. listopada 2006*, ur. Alojz Jembrih, Zagreb, str. 189-201
- Vulić, Sanja (2010): "Jezik *Modruškoga urbara*", *Čakavska rič*, god. XXXVIII, br. 1-2, Split, str. 135-153
- Vulić, Sanja (2011): "O marijanskim pučkim blagdanskim imenima u središnjoj Hrvatskoj", *Modruški zbornik*, sv. IV-V, Modruš, str. 3-15
- Vulić, Sanja (2011): "Štokavski hrvatski književni jezik", u: *Povijest hrvatskoga jezika. 2. knjiga: 16. stoljeće*, ur. Ante Bičanić, Croatica, Zagreb, str. 125-187
- Vulić, Sanja (2012): "O imenici *varoš* u čakavštini, štokavštini i kajkavštini", *Čakavska rič*, god. XL, br. 1-2, Split, 2012., str. 13-19
- Vulić, Sanja (2013): "O pjesničkom jeziku i pjesništvu Josipa Šibarića", *Čakavska rič*, god. XLI, br. 1-2, Split, str. 139-158
- Vulić, Sanja (2013): "Štokavski hrvatski književni jezik u 17. stoljeću", u: *Povijest hrvatskoga jezika. 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće*, ur. Ante Bičanić, Croatica, Zagreb, 2013., str. 95-161
- Vulić, Sanja (2014): "I Bibinje sada imaju svoj rječnik: Božidar Šimunić. Rječnik bibinjskoga govora. Ogranak Matice hrvatske u Zadru. Zadar. 2013.", *Zadarska smotra*, god. LXIII., br. 1-2, Zadar, 2014, str. 235-240
- Vulić, Sanja; Alerić, Marko (2009-2010): "O riječima hrvatskoga književnoga jezika, *Jezik*, god. 56, br. 4, listopad 2009., str. 145-147 (I. dio); god. 56, br. 5, prosinac 2009., str. 190-196 (II. dio); god. 57, br. 1, veljača 2010., str. 23-34 (III. dio); god. 57, br. 2, travanj 2010., str. 57-68 (IV. dio)
- Vulić, Sanja; Maresić, Jela (1997): "Rječnik klimpuškoga govora", *Pannonisches Jahrbuch 1997*, Literas – Verlag Wien, Güttenbach / Pinkovac, str. 370-395
- Vulić, Sanja; Petrović, Bernardina (1999): *Govor Hrvatskoga Groba u Slovačkoj*, Sekcija Društva hrvatskih književnika za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu, *Korabljica*, 5, Zagreb, 1999., 120 str.

THE SPEECH OF MODERN-DAY MODRUŠ

S u m m a r y

This paper analyses the speech of the Modruš village based on field research by the author, conducted in 1997 and 2013. This analysis has been conducted on every linguistic level. Based on numerous examples, the conclusion is that the speech of Modruš still largely preserves its Chakavian characteristics on every linguistic level, and morphology in particular. Many foreign dialectal influences are listed and attempts are made to determine the times of their origin.

Key Words: *Modruš, idiom, Chakavian, influences*

LA PARLATA ODIERNA DI MODRUŠ

R i a s s u n t o

Nel presente lavoro si analizza la parlata del villaggio di Modruš, sulla base delle indagini sul campo condotte dall'autrice di questo lavoro nel 1997 e nel 2013. L'analisi è stata condotta su tutti i livelli linguistici. Sulla base di numerosi esempi, si è arrivati alla conclusione che la parlata di Modruš ha conservato in modo significativo le caratteristiche dell'idioma ciacavo su tutti i livelli linguistici, in particolare su quello morfologico. Sono riportati diversi esempi degli influssi avvenuti nei secoli e si cerca di stabilirne la datazione.

Parole chiave: *Modruš, parlata, ciacavo, influssi sulla lingua*

Podaci o autorici:

Dr. sc. Sanja Vučić profesorica je na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Predaje predmete: Hrvatska dijalektologija; Čakavska književnojezična baština; Jezik Hrvata u dijaspori; Suvremena hrvatska književnost u staroj dijaspori; Hrvatski tisak u dijaspori; Tvorba riječi u hrvatskom jeziku.

e-mail: svulic@hrstud.hr

mobitel: 098-9044425